

Het vreemde meisje in Boshuizen

L. JANSE

Beckman

MJANL 7

HET VREEMDE MEISJE IN BOSHUIZEN

Verhaal uit de Tweede Wereldoorlog

DOOR

L. JANSE

1964

J. P. v. d. TOL — DORDRECHT

Gelukkig maar dat er zo'n dichte mist hing . . . (blz. 8).

NACHT OVER AMSTERDAM.

Wat een dag, wat een ellende.

Saartje Boasson kan het nog maar niet op dat zij er nog zo goed is afgekomen.

Maar haar ouders zie je!

En waar zou grootmoeder nu zijn?

Zou.....

O ze durft het haast niet uit te spreken.

Zouden ze al in de trein zitten naar Westerbork? ¹⁾

O, kon ze nog maar even gaan kijken. Kon ze nog maar even op het Centraal Station een kijkje nemen. Misschien zag ze hen dan nog wel.

En weer begint ze zo vreselijk te snikken, dat ze grote moeite heeft om niet in luid huilen uit te barsten. Maar neen, dat kan niet. Dat mag nu vooral niet. Ze moet zich o zo koest houden. De mevrouw, bij wie ze in huis is, heeft al twee keer op de deur geklopt en zacht geroepen: Stil zijn Saartje, of anders waag je ons er ook aan.

En dat wil Saartje vooral niet.

Ze vindt het zelfs een groot wonder dat ze hier in dit donkere hok, vlak onder de trap nog een plaatsje heeft gekregen. Dat is nog wat anders dan vervoerd te worden naar het kamp van Westerbork.

Maar toch.....

O, ze stopt haar zakdoek in de mond en zegt telkens tegen zichzelf: Hard zijn meid. Hard zijn, juist nu.

¹⁾ Een Jodenkamp in Drente.

Anders onderga je hetzelfde lot van zovelen.

Bah! Die goor-gele Jodenster, die al zolang op haar jurk heeft gezeten is er nu gelukkig af. Dat is voor Saartje al een hele opluchting. Zou die mevrouw hem nog hebben?

Weer hoort ze voetstappen en telkens als de bel gaat, schrikt ze even op.

Zouden ze.....

Zou ze hier in dit deftige huis op een der Amsterdamse grachten, nu nóg geen rust hebben? Zou Saartje hier nóg niet veilig zijn? 't Was anders wel een goede schuilplaats hoor. Neen, het kleine olielampje maar niet aansteken nog. Ze kon beter maar wat op de matras gaan liggen en trachten wat te slapen.

Maar hoe kun je nu slapen na zo'n rumoerige dag? Vanmorgen was 't al begonnen.

Oma Boasson was met een verschrikt gezicht binnen komen vallen en had gezegd: „Vannacht halen ze ons allemaal weg als we ons voor vijf uur niet hebben gemeld. Mensen, mensen, wat moeten we nu toch beginnen. Heb ik het al niet lang geleden gezegd. Waren we die tiende mei maar de grote plas overgestoken. Heel m'n groentezaakje er aan en nu nog dat. Als ik niet zo bang was voor de dood.....”

Oma had wild op de grond gestampt en zo hard aan haar Jodenster gerukt, dat deze er bijna afgang.

„En dat alles omdat dat Herrenvolk, ons, Joden haat. Omdat we ze in alles de baas zijn. Dat duldt die Duitse schilder ¹⁾ niet. Van mijn part.....”

¹⁾ Adolf Hitler.

Meer had oma niet meer kunnen zeggen. Het schuim had op haar mond gestaan. Vader en moeder hadden haar een beker water voorzichtig laten opdrieken. Saartje had dit alles van nabij beleefd. Ze had er niet alles van begrepen, maar dit wist ze wel: Het was hoogst ernstig. Trouwens, wat was er de laatste tijd nu niet ernstig in de Jodenbuurt van Amsterdam. Het gonsde er van geruchten. Er stonden al heel wat huizen leeg. Al heel wat van haar schoolvriendinnen had ze sinds een paar maanden niet meer gezien. Grote gezinnen waren uit elkaar gerukt.

En nu zou het hun beurt zijn.

„Saartje, jij gaat niet mee,” had vader gezegd.

„Jou heb ik er niet voor over. Je moeder en grootmoe en ik kunnen dit alles niet ontgaan, maar jij hebt nog een kleine kans.”

„Een kleine kans!” Vader had dit wel driemaal herhaald, terwijl hij met beide handen zijn hoofd vasthield. Moeder zat bleek voor zich uit te staren.

O, 't was zo stil geweest in het kleine kamertje, drie-hoog, in de Jodenbreestraat. Niemand had een tijdlang iets gezegd.

„Maar ik ga met jullie mee vader. Ben ik daarvoor nou vijftien jaar bij jullie geweest? Moeder en oma kan ik niet missen. Ik zal.....”

„En toch zal het moeten kind.”

Moeder zei het op zo'n ernstige toon!

„Of wil je het lot van zovele kinderen van ons volk ondergaan om vanuit Drente ¹⁾ naar Polen of Duits-

¹⁾ Westerbork.

land te worden getransporteerd? Kind, we hebben het beste met je voor. We moeten over een uur scheiden van elkaar. Jij gaat naar mensen, die heel goed voor je zullen zorgen. Dat hebben vader en ik al lang in orde gemaakt.”

Vader was nog even weggegaan.

Waarheen? Dat mocht Saartje volstrekt niet weten. Moeder had zenuwachtig in een paar kasten alles overhoop gehaald en een klein koffertje klaar gemaakt.

O, dit alles was voor Saartje haast niet om uit te houden geweest. Er was haast niets meer gezegd. Oma zat maar stil voor zich uit te staren. Haar tandeloze mond zei af en toe iets onverstaanbaars en dan zakte ze weer weg in diep gepeins.

Vader was na een kwartier weer terug en had wit van woede boven aan de trap stampvoetend uitgeroepen: „Er zijn al een paar straten helemaal afgezet. Als dat hier ook gebeurt, berg je dan maar, dan zijn wij over een uur vast en zeker ook weg.”

Toen waren ze met z'n vieren om de tafel gaan zitten. Wachtend op de dingen die komen zouden.

Wat was oma nu een ineengeschrompeld mensje.

Saartje leek haast nog groter dan zij.

Vader en moeder hadden haar tussen zich ingenomen en vader had z'n enigst kind nog nooit zo geknuffeld als die middag. Moeder had haar zelfs nog op schoot genomen en gezegd:

„Kind, nu zien we elkaar misschien nooit, nooit meer. Maar als dat zo is, zul je dan nooit vergeten dat je

een Jodinnetje bent? Zul je dan er aan denken, dat je je nooit met die christenhonden vermengt. Daar hebben we je niet voor over hoor. Jij bent een Jodinnetje en dat blijf je. Als je de Naam van die Nazarener hoort.....”

„.....spuw je op de vloer net als je opa deed,” viel oma bits in de rede. „Saartje, Saartje zul je zijn voorbeeld volgen? Je gaat misschien naar heel goede mensen, maar denk er om, je moet niet onder doen voor die goeie opa hoor. Want Duitsers en Christenhonden staan voor mij op één lijn. Laat je nooit wijs maken, dat alles wat ons nu overkomt, tot oorzaak heeft, dat wij, Joden, eenmaal die gehate Nazarener hebben gekruist. 't Zou mooi zijn, dat we daar nu nog voor gestraft worden.”

„Stil oma, stil. Je maakt je weer veel te druk.”
Vader was toen begonnen tegen z'n dochter te praten. Nog nooit had vader zoveel tegen haar gezegd, als op die sombere herfstmiddag.

Er werd zacht op de kleur geklopt en een totaal onbekende mevrouw trad binnen.

„M'n helpsters staan beneden, kunt U uw dochter meegeven? Voorzichtig, Jodenster af, nonnenkleren aan en als er tweemaal gefloten wordt, is dat een teken, dat de straat veilig is. Ik raad U aan snel afscheid te nemen, ook al zal dat hard zijn. En vooral niet meer wuiven of uit het raam hangen.”

Nee maar! In nog geen vijf minuten tijd was Saartje Boasson van een lang, schraal meisje, als 't ware omgetoverd in een echte non. Even had ze nog in de spiegel gekeken. Die kap over haar hoofd stond maar

wat goed. Haar gezicht verraadde nu heus niet meer zo, dat ze een Jodinnetje was. 't Kon al niet beter. De mevrouw had nog even met vader gepraat, had vlug de door moeder gereedgemaakte koffer in de hand genomen, en met z'n allen waren ze een en al spanning.

Twee keer fluiten. Maar waarom gebeurde dat nu niet? De mevrouw was nog even naar beneden gelopen. Haar beide helpsters stonden een eindje van de deur en beduiden haar, dat er nog even gewacht moest worden. Zojuist was er nog een Duitse wagen gepasseerd. Men kon nooit weten.....

Maar geen vijf minuten later was er gefloten geworden. 't Was drie-hoog duidelijk gehoord.

'n Afscheid om nooit te vergeten. 't Was zo snel gegaan, dat Saartje eigenlijk niet eens wist of ze nu oma ook nog wel had beetgepakt.

Maar kom, dat kon misschien later ook nog wel.

En bij het afdalen van de trap had de mevrouw nogmaals gezegd: „De kap goed voor je gezicht hoor. Mij volgen en niets vragen. Het gaat om je leven, bedenk dat wel.”

Niets, maar dan ook niets meer had ze van haar ouders gezien. Maar die paar woorden die er gezegd waren herhaalde ze nog maar steeds.

„Dag Saartje, dag. En tot later naar we hopen.”

Ze waren heel wat straten en straatjes doorgelopen. Gelukkig maar dat er zo'n dikke mist hing. Dat maakte dat niemand er erg in had, dat deze non een verklede was.

Bij een groot huis had mevrouw aangebeld. Saartje

was snel naar binnen geleid en de mevrouw was meteen ook verdwenen. Maar een nog vriendelijker mevrouw had haar in nog geen vijf minuten zo'n goed plekje gegeven, dat Saartje nu pas goed begreep, dat vader toch wel alles heel goed geregeld moest hebben.

Stel je voor: Door twee, drie luiken kruipen en dan in zo'n schuilplaats terecht komen.

Er had een lichtje gebrand. De mevrouw had haar weer verkleed en gezegd: „Over een half uurtje kom ik terug. Ga maar even rusten.”

Maar hoe kun je nu rusten, als er zoveel in een middag is gebeurd!

Ze moest zich stil houden, maar ze kon het haast niet. Waarom moest haar dit nu toch overkomen? Kwam dat nu enkel en alleen omdat ze een Jodin was?

IN 'T VREEMDE HUIS.

Toch wel een aardige mevrouw, denkt Saartje, als ze al een paar dagen hier in dit huis vertoeft. Maar alles gaat wel heel geheimzinnig.

Moet ze hier nu lang blijven?

Zou dit maar een voorlopige verblijfplaats zijn? Gelukkig mag ze af en toe ook wel eens vrij in de grote kamers rondlopen. En gisteravond had, ze zelfs in de maneschijn een half uurtje in de grote tuin achter het huis mogen lopen. Mijnheer en mevrouw hadden haar op het hart gedrukt, bij het eerste het beste sein weer snel binnen te komen en vlug haar schuilplaats op te zoeken.

Maar 't was aan alle kanten meegevallen. Hè, hè een mens herademt weer eens als hij zich vrij en frank mag bewegen.

Maar toch..... de angst om thuis zette op dit alles wel een domper. Hoe zou het met vader, moeder en oma zijn? Nog thuis? Of.....? of.....? Misschien al niet eens meer in Westerbork!

Vreemd was dat. Iedere keer als ze er de mevrouw naar vroeg, kreeg ze een ontwijkend antwoord. Het was geen ja en geen nee. Zou die mevrouw er soms niets van afweten? En waarom ging mijnheer nu eens niet even voor haar kijken?

„Jodenbuurt volledig afgesloten.”

Dat had hij gisteravond tegen Saartje gezegd.

Met dat nieuws was hij thuis gekomen. 't Had haar vele slapeloze uren gekost, vannacht. En bij ieder verdacht geluidje was ze rechtop gaan zitten.

Je kon nooit eens weten, zie je. De vijand zat heus niet stil. Er werd in Amsterdam jacht gemaakt op mensen als nooit te voren. Wee, wee, als ze je kregen. Saartje had er thuis al genoeg van gehoord.

Thuis!

Dat woord moest ze maar voorgoed gaan vergeten. Ze had immers geen thuis meer. Ze mocht allang blij zijn, dat ze hier mocht vertoeven.

Buiten hoorde ze een van de klokken twaalf uur slaan. Ook deze dag was weer voorbij. Morgen zou het misschien weer precies hetzelfde zijn als vandaag. Ze moest er maar bij voorbaat aan gaan wennen, dat dit nu haar deel was, zolang de oorlog duurde.

O, waren ze maar met buurman Izak en neef Mor naar Engeland overgestoken. Toen de Duitsers het land binnen vielen, was dat zelfs nog mogelijk. Neef Mor was 12 mei pas vertrokken. Maar ja, oma had het niet gewild. En nu, nu kon het helemaal niet meer.

Even doet Saartje een lichtje aan om wat fris water te drinken. Hè, wat is dat lekker. Kom, nu maar zo gauw mogelijk inslapen. Maar niet meer aan al die narigheid denken.

Stil es!

Wat is dat?

Wat wordt er vreselijk hard aan de bel getrokken.

Wat klinkt dat hol in de gang. 't Is om je naar te

schrikken. Er wordt ook op de deur gebonkt. Nee maar..... Dat zijn.....

O hoor, mevrouw komt de trap al af en op 't zelfde oogenblik hoort ze mijnheer fluisteren: „Saartje, hou je koest .Geef geen kik. Zakdoek in je mond als je hoesten moet.”

Hoor ze eens te keer gaan. Saartje is al onder haar matras gekropen, maar nog kan ze alles verstaan. Er wordt Duits en Hollands door elkaar gepraat en ruwe harde laarzen stampen op de marmeren tegels in de gang.

„Zwijnehonden, zwijnehonden, jullie huis is een broei-nest van Joodse zwijnen.”

„Wo ist hier das Judenkind?” 1)

„Tegen de muur allebei. Wij gaan zoeken.”

Wild rennen ze de trap op. Saartje hoort hoe ze te keer gaan. Ze hoort bonken en slaan op de deuren. Ze hoort slaan op de muren, in de hoop, dat het mis-schien daarachter hol zal klinken. Hoor, nu zijn ze zeker weer een verdieping hoger. Hoor ze eens te keer gaan. Nee maar, 't lijkt wel of ze de boel afbre-ken. O, er komen er vast nog meer, want weer gaat de deur open.

„Met ons mee, of vertellen waar dat Jodenkind zit” brult er een.

„Hier is geen Jodenkind,” zegt mijnheer op kalme toon.

„Mocht wat. Mocht wat. Hier moet zo'n zwijnhond zijn.”

1) „Waar is hier dat Jodenkind?”

„Es ist wahr, es ist wahr”¹⁾ brult een der Duitsers weer.

„Wollen sie nach Westerbork?”²⁾

„Hier is er één, zowaar als wij hier zijn. Hier moet...”

„Die overbuurman heeft het ons immers zelf gezegd. Ha, ha, 't mocht wat! Denk niet dat jullie vrij uit gaan. Joden verraden zichzelf immers. Als ze maar eens flinke ruzie hebben gehad met elkaar. Ha! ha! dat volk krijgen wij wel klein. Waar is ze?”

„Hier niet, roept mevrouw. Zo waar als wij hier staan, hier niet. U vergist zich.”

„Zoek alles maar na,” zegt mijnheer.

Boven klinkt er vreselijk gestommel. Maar mijnheer en mevrouw vertrekken geen spier. Nee maar, moet je nou toch eens kijken. Wat een jeneverneus is die ene. Hij kan haast de trap niet afkomen. En zulk volk sturen ze er nu op uit om mensen op te sporen. Nee maar, die heeft, eer hij hierheen kwam, vast erg diep in 't glaasje gekeken. Je kunt zijn gelal haast niet verstaan. Mijnheer richt zich nogmaals tot hen en zegt:

„Mijne heren, ik verzeker U nogmaals dat hier geen Jodinnetje te vinden is. Hier is alles Joden-vrij.”

Tien, twaalf boze gezichten kijken hem aan. Zou hij...

„Nog eenmaal hier zoeken,” buldert een Hollander in vreemde uniform.

„Suchen nach ein oder mehrere Schweine,”³⁾ beaamt zijn Duitse collega.

¹⁾ „Het is waar.”

²⁾ „Willen jullie naar Westerbork?”

³⁾ „Zoeken naar een of meer zwijnen”.

En weer wordt de hele benedenverdieping flink onder handen genomen. 't Is een vreselijke bende. Wat die lui in een half uur al niet overhoop weten te halen. Je staat er gewoon versteld van.

Maar..... geen van hen heeft Saartje's schuilplaats tot nu toe ontdekt. Zo'n Amsterdamse grachtenwoning heeft dus blijkbaar nog wel plekje, die onvindbaar zijn. In stilte verheugen mijnheer en mevrouw er zich over, dat alles zo goed gelukt is.

Als de wijzers van de klok bijna één uur aanwijzen, verlaten ze zonder nog iets te vragen, allen het grote huis. Met een harde slag trekt de laatste van hen de deur dicht. Hun harde laarzen hoor je in de verte nog dreunen over de straat.

„Wat een geluk, man.”

„Wat een rommel, vrouw.”

„Da's niet het ergste, maar.....”

„Dat ons dat nu toch moet overkomen. Kom, laten we gauw naar Saartje toegaan.”

En voor de zoveelste keer maken ze hun sluiptocht door een donkere gang naar de verblijfplaats van Saartje.

„Licht aan,” fluistert mijnheer.

„Trek even het luik op, Saar.”

„Hup, één-twee-drie.”

„Nee maar!”

„Kind, dat je hier nog bent,” mag wel een wonder heten.”

„Alles gehoord mevrouw en die Eli Asser is.....”

„Eli Asser?”

„Ja, ja, juist die. Dat is vaders grootste vijand, die... die...”

„Heeft die jou soms verraden?”

„Vast en zeker.”

En ineens barst Saartje in luid snikken uit.

„Dat ons dat nu ook nog moest overkomen! Hebben we al geen leed genoeg? O, dat Joden dat toch elkaar kunnen aandoen. Hij moet mij herkend hebben. Zou hij ons gevolgd zijn? Maar dan..... dan komen ze vast terug. Dan moet ik hier.....”

„Dan moet je morgenochtend nog weg, Saartje. De hele zaak moet hier ontruimd. Ze mogen, als ze deze verblijfplaats vinden, hier geen bed en dergelijke dingen aantreffen. Jij gaat naar de Veluwe Saartje, maar morgenochtend vroeg brengen we je nog even ergens anders. 't Spijt ons wel, maar nu al moet alles hier weg. Wacht, ik zal nog een paar schotten losmaken, dan kunnen we alles gemakkelijker aangeven.”

Mijnheer morrelt nog aan wat ijzeren spijlen en dan komt er een flinke opening in de schuilplaats van Saartje. In een paar tellen is alles er uit. Zelfs de matras moet weg. Niets mag er meer aan herinneren, dat hier iemand vertoefd heeft.

„Kom nog even mee naar de achterkamer, meid. Als 't moet kunnen we je daar ook nog wel verstoppen in de enorme schoorsteen. Je klimt maar langs de spijlen naar boven. Wacht, eerst maar een kopje thee.”

En aangezien het rustig blijft, zitten om klokslag twee uur daar nog drie mensen in de deftige achterkamer van een der Amsterdamse herenhuizen.

„Maar wat heeft die Eli Asser jullie dan toch aangedaan?” vraagt mijnheer.

„Hij beweerde, dat mijn vader hem vier broodbonnen ontfutseld had, toen ze een poosje geleden drie uur in de rij moesten staan voor één broodje. Hij wou notabene de Duitse politie er bij halen. Maar toen anderen dit verhinderden, was het laatste wat-ie zei: „Je zult er meer van horen Mor Boasson. Dat verzeker ik je.” „Droevig, indroevig” vindt mevrouw. „Jullie hadden het al zo moeilijk en nu gaan jullie het elkaar nog moeilijker maken. Zou die nou.....”

„Ik vermoed wel, dat hij jullie heeft zien vertrekken,” gaat mijnheer verder, „maar ik betwijfel het toch ten zeerste dat hij jullie hier heeft zien binnengaan. Maar wel heeft hij de Duitsers over een en ander ingelicht en och, we staan nu toch eenmaal op de lijst van verdachten, dus geen wonder dat ze hier ook komen. Vermoedelijk zijn ze op nog veel meer andere plaatsen geweest of zullen ze daar nog heen gaan. Maar het wordt hoog tijd, dat we geen logees meer nemen. Moet je zo'n zwijnetroep toch eens zien. Ze gunnen een Amsterdams echtpaar nog niet eens rust.”

„En ik heb toch niet gejokt”, vult mevrouw aan. „Ik zei immers, dat er hier geen Jodinetje was. En toen keek ik naar de marmeren vloer. Die lui zijn hier toch nog tevergeefs geweest. Ha, ha, daar kun je nu midden in de nacht nog schik van hebben.”

„Maar het wordt tijd om nog even te gaan rusten. Hier Saartje, neem alleen deze deken mee. En reken er op, dat je morgen om half zeven van hier vertrekt. Twee straten verder zul je een dag moeten vertoeven.

Ik weet dat ze daar altijd vroeg uit de veren zijn. Daar kun je om half zeven al terecht. En vandaar ga je naar de Veluwe. Daar hebben ze een nog betere schuilplaats dan hier.”

„Kan haast niet, mijnheer”, meent Saartje.

„Je zult zien, dat ik heus geen onwaarheid spreek. Maar kom, nu allen naar bed, morgen ruimen we alles wel op.”

Naar bed! Maar Saartje doet geen oog toe. Telkens meent ze wat te horen. Maar neen, ze begrijpt het al wel. De Duitsers rijden het liefst 's nachts, daarom is het hier langs deze gracht nogal druk.

Eli Asser, Eli Asser! Je bent doortrapt gemeen.

Dat herhaalt Saartje keer op keer en pas tegen half vijf dut ze even in. 't Zal geen lange nacht wezen.

WEER VERHUIZEN.

't Is nog vroeg in de morgen.

Geen enkele tram rijdt er nu al door de Amsterdamse straten. Heel wat mensen, die vroeg naar hun werk moeten, zijn al gewoon om dan maar te lopen. Neen, 't is er met het vervoer de laatste tijd niet beter op geworden. En op deze mistige morgen is alles even triestig. Moet je die schimmen zich eens zien voortbewegen. Zijn dat nu Duitse soldaten of ras-echte Amsterdammers? Je moet er maar naar gissen. Maar de mist heeft in elk geval dit voordeel, dat je de mensen niet te gauw zult herkennen. En daarvan profiteert ook Saartje Boasson deze morgen.

Wat is alles snel gegaan. Om zes uur had ze al twee dikke boterhammen op. En het kopje koffie van de mevrouw had ook prima gesmaakt.

„Je gereed houden, meisje,” had mijnheer gezegd. „'t Kan niet mooier. Mist en nog eens mist. In geen weken zo'n dichte nevel gehad. Je hoeft je nonnenkleren heus niet aan te trekken hoor. Hou er rekening mee, dat je tussen twee dames moet inlopen. Volg precies hun woorden op. Je krijgt nu een goed plekje op een bovenwoning!

En vandaar ga je naar de Veluwe.”

Nou, 't was best gegaan hoor.

Saartje had maar tien minuten behoeven te lopen.

Niemand had acht geslagen op dat wandelend drietal. Er liepen immers nog meer mensen naar hun werk. Saartje had geen woord gezegd. Ze had alleen verbazend veel last gehad van die mist. Zou ze daarom zo moeten hoesten? Bar lastig hoor, onder deze omstandigheden.

Maar nu zat ze dan toch maar hoog en droog op een fijne schuilplaats. Wat een leuk zolderkamertje. En wat een fijne schuilplaats was er voor haar op de hoek van de zolder. Zeker, je moest wel wat oppassen dat je niet al te zwart werd door die papieren kolenzakken, maar als je er maar eenmaal achter was, hoefde je maar een luik open te duwen om een pracht schuilplaats te hebben.

De mensen van drie-hoog hadden haar al over een en ander ingelicht. Zij zouden haar wel een seintje geven, als ze moest onderduiken.

Maar ook Saartje zat dagelijks op de uitkijk. Ze was gewoon niet weg te slaan van haar plaats achter de dichte gordijnen. Zelf kon ze alles zien, maar geen loerende vijand zou haar hier ooit ontdekt hebben.

En heerlijk eten dat ze hier kreeg. In weken had Saartje niet meer zo gesmuld. Boerenkool kon ze desnoods elke dag krijgen. De mevrouw wist wel waar ze juist zoveel van hield. En als mijnheer 's avonds thuis kwam was altijd z'n eerste vraag:

„En hoe gaat het nu met onze pleegdochter?”

Ja, vooral die mijnheer was toch zo'n aardige man. O, hij vertelde honderd uit over de oorlog en over de toestanden in Nederland.

„Ze verliezen het Saartje. Eenmaal komt Holland vrij.

Geloof me meid, nog even en dan stoken we al die hakenkruisvlaggen op.”

„Of we dweilen er de stoep mee”, zei mevrouw. „Nog even geduld. Alles sal reg kom.”

Maar ja, dat alles gaf Saartje al heel weinig troost. Waarom vertelde die mijnheer zo weinig over de toestanden in de Jodenbuurt van Amsterdam?

Saartje voelde het zo aan: Hij verzweeg angstvallig juist dát nieuws. En als ze er naar informeerde was het steeds maar: „We kunnen er niets van zeggen meid, de boel is er nog steeds afgesloten. Maar zodra ik iets weet.....”

En dan zweeg mijnheer meestal en keek hij Saartje zo vreemd aan. Net alsof hij daarmee zeggen wou: Snap jij nu soms toch ook al dat ik opzettelijk iets verzwijg?

Heus, Saartje, al zat ze dan drie-hoog, wist toch wel een en ander af van die vreselijke toestanden in Amsterdam.

Ze had vanmiddag de mevrouw van twee-hoog er over gehoord. Die maakte op de trap een praatje met Saartje's mevrouw. O, zomaar ongewild had Saartje alles kunnen beluisteren.

„Zo erg, zo erg.”

Dat had die mevrouw maar telkens herhaald.

„Ze slepen iedereen desnoods het huis uit. 's Nachts rijden de trams naar het station. En vandaar worden die stumperds naar Drente getransporteerd. Zo vreselijk. Ze willen hier schoon schip maken. Liefst zo spoedig mogelijk. Leeftijden ontzien ze niet, oud en jong moet weg, er mag geen Jood in heel Amsterdam

achterblijven. Stakkers zijn het allemaal. En wee de-gene die zich durft te verzetten. Die heeft grote kans regelrecht naar Duitsland te worden getranspor-teerd.”

Meer had Saartje niet willen aanhoren. Ze was naar haar kamertje gevlucht.

Zie je wel, zie je wel, dat het allervreselijkst was. Ze besefte nog maar half, hoe erg of het was.

Zou ze nou nog niet eens een keer een tochtje naar die bekende straat wagen?

Als mevrouw nu eens meeinging?

Als ze weer eens die nonnenkleren aantrok?

Misschien kon ze haar ouders en oma dan nog wel één keer ontmoeten. Zou dat nu heus zo gewaagd zijn? Waarom moesten ze nu toch zo gescheiden leven? Zou ze maar niet beter met vader en moeder mee kunnen gaan? Ze hoorde toch immers bij hen? En als de oorlog nu nog eens heel lang duurde, wat dan? Moest ze nu zo haar dagen slijten?

Snikkend had mevrouw haar aangetroffen. En toen Saartje al haar leed vertelde, had ze geantwoord:

„Maar Saartje, luister nu eens. Denk je nu heus, dat al die mensen die je geholpen hebben, niet het beste met je voor hebben? Ze willen je nog redden. Ze wil-len trachten jou als Jodinnetje hier in Holland te houden. Zeker, het is hard, het is héél hard, maar dat andere is misschien nog veel erger.”

Mijnheer had die avond al net eender gesproken, en dat alles had Saartje toch wel wat doen berusten in haar lot.

Maar de volgende morgen.....

Ze zaten nog te eten, toen er een mevrouw het achterkamertje was binnen gestapt. Ze had Saartje opmerkzaam aangekeken en gevraagd:

„Heb jij vroeger in de Jodenbreestraat gewoond?”

„Jawel mevrouw.”

„Had je een vader, moeder en een oma?”

„Jazeker mevrouw.”

„Nu Saartje, dan heb ik hier een brief voor je. Een brief die uit het kamp van Westerbork is gesmokkeld en aan ons adres is bezorgd. Ik zal hem je maar doorgeven omdat ik weet dat je nog vaak aan hen denkt.” De mevrouw was al weer verdwenen.

Met bevende handen had Saartje de brief opengemaakt en op het vodderig papier had ze dit kunnen lezen.

Westerbork, 11 november 1941.

Allerliefste Saartje,

Zo je ziet, zijn we al niet meer in Amsterdam. Sinds een week vertoeven we in dit ellendige kamp. Boordevol met mensen, die allemaal even nerveus zijn. We hebben 's nachts Amsterdam moeten verlaten. Vreselijke reis gehad. Oma heeft in d'r hele leven nog nooit zoiets meegemaakt. Of we hier blijven? We zullen het maar hopen, hoewel het hier met de dag erger wordt.

Lieve Saar, hou je goed en vergeet niet dat je een Jodinnetje bent. Laat je niet verleiden. Wij denken

dagelijks aan je hoor. En Oma niet minder. En als we nog terug mogen komen, al zou het pas na jaren zijn, o wat zullen we dan met ons viertjes het gezellig hebben in ons knusse huisje. Wat zullen we elkaar dan veel te vertellen hebben.

Lieve kind, ik moet eindigen. Deze brief moet vandaag nog het kamp uitgesmokkeld worden.

We blijven aan je denken hoor, inzonderheid moe en oma. En ja vader natuurlijk ook.

Veel zoenen van ons allen.

Je vader.

Dat was al een heel nare dag voor Saartje geworden. Tientallen malen had ze de brief overgelezen. Ze kon hem haast wel dromen. Net zo lang tot mevrouw gezegd had:

„Kindje knip hem nu in duizend stukjes, want ik zou voor geen geld van de wereld willen, dat ze deze brief vonden.”

Westerbork!

Dus daar waren haar ouders nu ook. En daar zat ook oma.

Westerbork was hier ver vandaan. Kon ze toch maar eens even één minuutje daar een kijkje nemen. Hè, als er nu maar eens in de maand zo'n brief kwam.

Of..... of..... zou dit soms de laatste zijn? Daar moet ze nu maar niet aan denken. Saartje moet maar leren leven bij de dag. In elk geval zal het hier wel beter zijn dan daar ginds.

Maar haar ouders en oma, zie je.

Waarom konden die nu ook hier niet verborgen zijn?

't Mocht wat. In zo'n stille zijstraat zou vast en zeker wel nooit een Duitser komen om te onderzoeken of er ook Joden verborgen zaten.

Wat dat betreft heeft Saartje het nog niet slecht getroffen. Zou het nu op de Veluwe nog veiliger zijn?

Maar over de Veluwe hoort ze de laatste dagen in 't geheel niet meer praten. Zouden de plannen soms veranderd zijn?

„HET MOET DRIES”.

„En toch kan ik me er niet van onttrekken, Dries. Vooral nu de dominee er nog eens extra voor geweest is.”

Vrouw Verdoorn kijkt haar man nog eens aan, net alsof ze zeggen wil: „Ben je het er mee eens, of niet?”

„Je zegt dat nu wel vrouw, maar weet je wel wat je daarmee op je neemt. Zouden we eerst nog niet eens die dingen wat nader overwegen? Vreemd volk in huis, heus daar ben ik nu niet zo voor. En dan: Voor hoe lang? Wie zal zeggen hoe lang de oorlog nog duurt?”

„Voor mij zijn de gevaren die er aan verbonden zijn, wel het allergrootste bezwaar, om er toe over te gaan een Jodenmeisje in huis te nemen. En als ik niet geloofde dat de Heere boven alle dingen staat, ging ik er vast niet toe over. Maar man, ik kan het echt niet anders zien, als dat dit ons door de nood wordt opgelegd. Je zou zelf maar eens in een dergelijke toestand moeten verkeren. Dominee heeft het wel goed gezegd: Heb de herbergzaamheid in deze tijden lief, toon door woord en daad dat ge iets over hebt voor hen die van alle voorrechten des levens zijn beroofd.” „Hoeveel zou dominee er nemen?” merkt Verdoorn ietwat lachend op. „Me dunkt, als wij er in ons huis

één nemen, kan hij er wel een stuk of zes hebben in zo'n kast van een pastorie. Ik zeg maar zo....." „..... dat wij ons nimmer moeten afmeten naar wat een ander doet of laat, Dries. Dat gaat hier geheel niet op. Kan dominee er zoveel nemen? Waar zal de vijand eerder zoeken gaan, bij hem of bij ons? Ze zitten onze leeraar toch al genoeg achterna sinds hij elke zondag voor ons Vorstenhuis bidt. Hij woont in een glazen huis hoor! Moet je daar nu nog vele onderduikers verwachten? En dan niet vergeten man: Dominee Pieters heeft al zoveel aan z'n hoofd met al die zaken te regelen. Het wordt er voor hem ook op dit gebied echt niet makkelijker op. Want hoe feller de Duitsers worden, des te meer mensen zich hier in het dorp zullen melden, om aan de greep van de vijand te ontkomen. Het moeten er al heel wat zijn, naar ik zo hoor vertellen, en dan je mag niet zo hard oordelen over wat de dominees doen. Weet je wel wat de dominee van het naburige dorp gezegd heeft toen ze daar 600 man wegvoerden omdat iemand een Duitse officier bijna vermoord had?

Die dominee moet gezegd hebben: „Neem mij maar mee in de plaats van deze mensen, want ik kan sterven.”

„Dus je wou.....”

„Ja, ik wou dat ene meisje dan toch maar nemen. Je weet wel, die Saartje, die nu al enkele weken bij een schoonzus van onze buurvrouw in Amsterdam vertoeft. Ze hebben me er over ingelicht en ik geloof echt wel dat het gaan zal. Ze schijnt nogal meegaande te zijn en misschien kan ze me nog wel wat in het huis-

houden helpen. Je moet denken, ik word ook een dag-je ouder.”

„Reken anders maar niet te veel op hulp, vrouw. Van die stadse juffies, wat moeten die nu op ons boerde-rijtje beginnen. Ik kan ze maar moeilijk opdragen onze koeien eens even te melken. Nee, daar verwacht ik nu helemaal niets van. We zullen het eerder moeilijker dan makkelijker hebben als ze er is. Geen ogenblik rust hoor vrouw. We zullen ogen van voren en van achteren moeten hebben. Als je dus haar wilt hebben, zal ik er eerst eens werk van maken om een goede schuilplaats in gereedheid te brengen. Want dat zal wel hard nodig zijn. En verder vrouw, ik draai er voor op als de Duitsers merken, dat we een Jodinetje herbergen. Ga je daar dan mee akkoord?”

„Zeker Dries, dat kan niet anders. We moeten dit vooral in het oog houden: De beste schuilplaats staat in Psalm 91. Die moest je maar eens lezen nu we klaar zijn met eten.”

Dries Verdoorn heeft de Bijbel al open voor zich liggen en als hij begint, klinkt het ietwat plechtig door de kamer:

Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen. En zo gaat het door. Ja, die Psalm leent er zich wel voor, om juist nu gelezen te worden. Vrouw Verdoorn luistert gespannen en ondertussen is het haar stille verzuchting of de Heere ook het hart van haar man zal neigen om dat vreemde meisje in huis te nemen.

Zij heeft al mogen toestemmen, maar haar man ziet nog veel te veel bezwaren. Dries Verdoorn luistert te

veel naar wat mensen zeggen, z'n vrouw is altijd veel doortastender. Ze kan het eenvoudig niet van zich afzetten. Hier moet hulp geboden worden.

Die middag is het rond en op het boerderijtje van Verdoorn een hele drukte. Twee buren, die geheel in de plannen zijn ingewijd, geven de nodige aanwijzingen hoe er nu gehandeld moet worden. Want als er een plekje is waar men vluchtelingen en onderduikers kan verbergen, dan is dat zeker wel daar in dat ietwat afgelegen oord. Geen wonder, dat dominee Pieters deze mensen niet heeft overgeslagen. Wat een plek, wat een plek zeg. Er loopt niet eens een behoorlijke weg naar dit boerderijtje toe. Je moet wel drie keer een hek open en dicht doen, wil je er komen. 's Winters is het weiland voor de boerderij erg drassig. Geen Duitse wagen zal hier gemakkelijk komen.

En achter het boerderijtje?

Bos, heide en riet. Allemaal dingen die zich bij uitstek lenen, om hier een of meer mensen te verbergen.

Er is hard gewerkt om alles bijtijds voor elkaar te krijgen. Op het hooizoldertje is al een aardig goede schuilplaats. Maar die haalt het nog niet bij die achter de bietenkuil. Maar buurman Willemsen meent dat die kuil in de grond, waarover hij zo handig wat rietmatten, bedekt met pakken stro heeft gelegd, ook niet te versmaden is. Ja Saartje Boasson wordt hier wel een prima schuilplaats geboden. Als 't moet kan ze altijd nog het riet of het bos invluchten. En vooral bij zomerdag is het daar best uit te houden.

„Maar de beste schuilplaats is en blijft die toch van

Psalm 91," meent vrouw Verdoorn, als ze 's avonds de ijverige helpers nog een extra kopje koffie inschenkt.

Ze heeft ze bezig gezien vanmiddag. O ze heeft ook in alles met hen medegeleefd. Maar ze kan het Bijbelwoord van deze middag maar niet vergeten.

En als ze om half tien voor Dries nog een extra bord pap met roggebrood klaar maakt, vindt ze het al welletjes voor vandaag.

Weer pakt Dries Verdoorn de Bijbel en zonder dat hij er erg in heeft leest hij deze woorden: Verbergt de verdrevenen, meldt de omzwerfende niet.

„Er is geen toeval, hè man! Dat je dat nu toch juist moest lezen. Me dunkt, we zijn in Gods weg als we ja gezegd hebben op het verzoek van onze dominee. En nu maar rustig verder afwachten.”

ONRUST IN BOSHUIZEN.

Ze hebben vannacht op verschillende plaatsen huiszoeking gedaan.

Dat gaat de volgende morgen als een lopend vuurtje door het dorp.

En de mensen, die niet in hun nachtrust gestoord zijn, mogen van geluk spreken. Want huiszoeking van de Duitsers is lang niet mis. Moet je vrouw Gillissen uit het kleine dorpswinkeltje er maar eens over horen. Moet je haar kamer maar eens zien.

Ze wil de hele dag geen enkele klant in de winkel hebben. Mens, mens, wat een zwijntroep lieten ze achter. Heeft ze daarvoor pas schoon gemaakt? Ze kan wel weer opnieuw beginnen. 't Is in één woord vreselijk.

„Zwijnen zijn het, zwijnen,” houdt vrouw Gillissen vol, tegen iedereen die er naar komt kijken. Moet je die voorkamer eens zien. Geen stoel, geen enkel meubelstuk meer op z'n plaats. En de vloer? Hier en daar zijn de planken er zomaar uitgebroken. Haar nieuwe vloerkleed ligt als een hoop oud vuil in een hoek vertrapt en besmeurd door die vieze soldatenlaarzen. En boven is het nog een graadje erger. Daar hebben ze ijskoud zomaar de kasten opengebroken. Geen hoekje op zolder is er overgeslagen.

Oei, wat een ruwe lui zeg. En ze hebben ook nog flink wat van haar voorraadge meegenomen. Maar wat

kon zij er aan doen? Zijn ze daarom zo vaak van de trap naar beneden gelopen?

Zij? Ze moest netjes in de achterkamer zitten. Ze mocht niet eens op de gang komen. Net alsof ze de grootste misdadiger van het hele dorp was. 't Zal je overkomen, om zo als alleenwonende vrouw 's nachts in je rust gestoord te worden! Een nacht om nooit te vergeten. Vrouw Gillissen heeft nadien geen oog meer toegedaan. Maar ze dorst ook niet naar de burenen, toen die rovers weer weg waren. O neen, ze dorst in het donker geen stap buiten te doen. Een mens moet er niet aan denken, dat zo iets heden mogelijk is. Wat moesten die soldaten nu toch bij haar in huis? Dachten ze soms, dat vrouw Gillissen ook al zo'n stel onderduikers bij zich in huis had genomen? 't Mocht wat. Geen denken aan hoor. Daar was ze veel te bang voor. Ze is maar blij, dat niemand haar heeft zien zitten in het kleine kamertje. Wat was dat een lange nacht geweest. Iedere keer, als de klok weer sloeg, had ze even naar buiten gegluurd.

Zouden ze er nog zijn, of zouden ze al weer naar elders vertrokken zijn?

De mist was er oorzaak van geweest, dat ze niet al te veel had kunnen zien. Maar nu wist ze al weer genoeg! Ze was heus de enige niet die met zulk een nachtelijk bezoek was vereerd. Jongens, jongens, wat hadden ze overal te keer gegaan. Maar vrouw Gillissen houdt vol, bij hoog en bij laag, dat zij er het ergst aan toe is. Ze praat vanmorgen zo hard en ze zegt zo luid haar mening, dat ze al een paar keer gewaarschuwd is om toch voorzichtig te zijn.

„De muren hebben tegenwoordig oren, vrouw Gillissen,” beweert buurman Klaassen. „Je moet denken, je verrader zit niet stil. Die probeert jou in de val te lokken hoor. Je moest maar eens.....”

„Jij met je praatjes buurman, daar schieten we al heel weinig mee op. Als alle mannen er zo over dachten, zitten we over tien jaar hier nog met dat roversvolk. Ik kan ze gewoon niet zien. Als 't aan mij lag...”

„Voorzichtig buurvrouw, nu dubbel voorzichtig. Dat spelletje van vannacht kan zich wel eens herhalen. Je bent ietwat te loslippig geweest.”

Nu, daarin kon buurman wel eens gelijk hebben. Niemand zou gedacht hebben dat dat kleine vrouwtje in dat winkeltje haast de felste was uit het hele dorp. Ze had tot nu toe geen blad voor d'r mond genomen. Ook niet toen het bekend was geworden, dat overbuurman Willemsen N.S.B.er was geworden. Waar ze de moed eigenlijk vandaan haalde, begreep niemand. Steevast stonden bij haar, op verjaardagen van de leden van het Koninklijk Huis, enkel oranjebloemen voor de ramen. Zij was het die Kees van de dominee een pot verf had gegeven, zodat die op een keer de hele voordeur van Willemsen 's nachts oranje had geschilderd. En met een ijskoud gezicht had ze tegen iedereen beweerd, er niets van af te weten. En toen Willemsen de zaterdag daarop een pakje sigaretten was komen halen, had ze briesend gezegd: „Sigaretten heb ik niet meer, wel schuim en lange vingers.”

De goeie man had het wel begrepen en had alleen maar gezegd: „Dat zullen we onthouden.”

Zou hij er de oorzaak van zijn, dat dit vannacht ge-

beurde. Of..... of..... was het toevallig, dat ze hier in het dorp vannacht waren geweest? Willemsen was immers al een paar weken niet thuis.

Nee, geheel gerust is vrouw Gillissen toch ook weer niet. En vandaag is ze al bar slecht te spreken. Hoe moet zo iets nu weer in het reine komen?

„En nu hebben ze Kees van de dominee ook meege-
nomen.”

't Nieuwtje gaat als een lopend vuurtje door het dorp. Wat erg, meent iedereen. Als die nog maar terugkomt. Ja, Kees heeft heel wat op z'n kerfstok. Dat is in het dorp wel algemeen bekend. Wat die durft, durft nog niet iedereen. 't Is trouwens altijd al een bengel geweest.

„Kees zit vol wilde haren,” pleegt mevrouw altijd te zeggen. „En ik kan hem niet meer aan de tafelpoot vastbinden.”

En af en toe moeten de mensen verbazend lachen om wat Kees uithaalt.

Want hij heeft op Koninginnedag diverse poesen met oranjestrikken om, de straat opgejaagd. En hoeveel honden er geen oranjepunt aan de staart hadden! Kees is zo brutaal als de beul. Hij is zowat de eerste die in het dorp zich bij de ondergrondse ¹⁾ heeft aangesloten en aan wel tien mensen heeft-ie gevraagd of ze soms ook een spuit ²⁾ wilden hebben, om als het nodig was, hun plicht te kunnen doen.

¹⁾ Mensen, die in stilte tegen de Duitsers streden.

²⁾ Geweer.

Dominee en mevrouw zijn altijd maar ongerust, dat het nog eens verkeerd met hem zal aflopen. Ze gebruiken Kees ook overal voor, zie je. En Kees is er de jongen niet naar, om nee te zeggen, als er eens iets aan hem gevraagd wordt. Kun je denken. Vader en moeder zijn allebei niet bang, maar Kees nog veel minder. Die potige knaap van vooraan in de twintig is lang niet mis. In het dorp is hij de jongen, die trouw elke morgen de nieuwsberichten doorgeeft. En als er geheime blaadjes verspreid moeten worden, heeft Kees ze in z'n tas. Door weer en wind gaat-ie er op uit, om eten te halen voor de talrijke onderduikers die het dorp als verblijfplaats kozen. Kees weet ze allemaal te zitten.

En nu is-t-ie weg!

Heel het dorp praat er over. En heel het dorp is diep-bewogen met het lot van de heldhaftige dominees-zoon.

Dan is een huiszoeking eigenlijk nog niets.

„Laten we onze mond maar houden,” menen de meeste mensen, die de nacht in hun rust gestoord zijn.

„We zijn er nog best afgekomen. Maar als het je vlees en bloed gaat kosten, zie je.”

„En wij zijn vergeten burgers vrouw,” zegt Verdoorn, als hij thuis komt van een boodschap te doen in het dorp.

„Ons hebben ze weer niet kunnen vinden. 't Is toch wel geen toeval dat wij hier nu juist moeten wonen. Geen beter plekje dan hier. En ik zeg maar zo.....”
„.....toeval bestaat er niet in de wereld, Dries. Dat

denken wij mensen wel. Maar bij de Heere is het anders. Heb je nooit gelezen van dat gezin, dat tijdens de overheersing van Napoleon nooit inkwartiering kreeg? De ene keer kwam er een dichte mist opzetten, de andere keer stonden de soldaten tot vlak voor de deur. Maar nimmer kwamen ze verder. En zo is het nu ook bij ons. Zeker, we wonen wat afgelegen, maar dat is geen reden om van bezoek verschoond te blijven. Zeg maar niet, dat ze hier nooit komen, want dan zou je je wel eens kunnen vergissen. Laten we het liever zo bekijken: De Heere heeft gemaakt, dat wij vannacht hier rustig konden slapen. Ze hebben hier niet mogen komen."

„En als ik het voor het zeggen heb, vrouw, dan zou ik even bericht sturen, dat die Saartje nog een paar dagen moet wachten met te komen. Het is nu niet bepaald rustig in onze streek. 'k Weet niet wat de Duitsers er mee voor hebben. Ze zoeken geloof ik wat. En ik zie liever etende Duitsers dan zoekende Duitsers hoor. Weet je nog van die dikke soldaat, die bij de bakker een doos taartjes kocht en toen ze op de stoep ging zitten opeten. In z'n ene hand een half pond boter en in z'n andere hand een gebakje. En dan maar om de beurt happen."

„Nou en of Dries, ze kwamen toen hier in zo'n soort luilekkerland, geloof ik. Maar dat begint nu voor hen en voor ons wel een beetje over te raken. Je moet maar eens zien hoe velen er uit de stad wekelijks naar het platteland om eten komen. En de Duitsers slepen ook niet meer zoveel mee, als ze met verlof gaan.

't Is oorlog man, Nederland moet er diep onder door.

Maar doet de Heere onrecht? Hebben wij de vijanden eigenlijk niet geroepen? En toch wil ik gaarne vervolgden en onderduikers een handje helpen. En tot nu toe spijt het mij nog niet dat die Saartje zal komen.”

„Ik ben er ook helemaal voor ingewonnen, vrouw. Maar 't kan wel een spannende tijd voor ons worden.”

Die middag gaat er nog een telegram naar de stad. „Kom nog geen groente halen.” Dat staat op het telegram. Dat is het afgesproken teken dat Saartje Boason nog even moet wachten met te komen.

Ja zie je, men moet in deze dagen erg voorzichtig en slim zijn. Men kan zo maar niet alles doorgeven.

OP REIS.

„En nu zal het er van moeten komen, Saartje.”

'n Ietwat nors uitzierende mevrouw staat in de vroege herfstavond voor haar en kijkt haar even heel ernstig aan.

„Heb je de moed wel om de reis te maken?”

„Ja mevrouw, tenminste als ik een vertrouwde gids heb.”

„Dat hoop ik ook kind en dit mag ik zeggen: Tot nu toe heeft tante Rie dit nogal aardig voor elkaar kunnen brengen. Denk er om, ik heet tante Rie hoor. Zo moet je me maar noemen. Kijk, hier heb ik een stelletje kleren voor je. Deze cape met capuchon mag niet af hoor, onderweg. En die capuchon vooral moet je heel goed over je hoofd doen. Zo goed, dat ze desnoods alleen je ogen maar kunnen zien. Je begrijpt me wel hè?”

„Wat je moet meenemen?”

„Ik zou zo zeggen: Niets. 't Wordt je allemaal wel achterna gebracht hoor. Ziezo, neem nu maar afscheid van dit huis, je hebt er langer vertoefd dan je dacht hè?”

Nu Saartje weggaat, heeft ze toch wel een beetje heimwee. Ze was het hier al zo aardig gewend in deze rustige buurt. Hier merkte je van de oorlog werkelijk o zo weinig. Zou ze hier nu niet beter kunnen blijven? Net of de mevrouw van 't huis haar begrijpt. Ze kijkt

Saartje even heel vriendelijk aan en zegt dan: „Ja, ja, meid ik kan wel raden wat je denkt. En als 't aan mij lag mocht het best. Maar het kan nu eenmaal niet hoor. Mijn huis leent er zich niet zo voor, om hier lang iemand te hebben. Zeker, het is hier stil en rustig. Maar hoe lang zal dat duren? Als ze eens komen..... Bovendien, jij moet weer plaats maken voor twee anderen. Mijn huis is zo'n beetje een doorgangshuis, zie je. Kijk, da's nog voor jou.”

Een prachtig stuk zeep wordt Saartje in de hand gestopt.

„Dan kun je je op de Veluwe nog eens een extra wasbeurt geven. En denk er om, al zie ik je voorlopig misschien niet meer, ik zal toch telkens naar je informeren hoor.”

Nadat Saartje nogmaals afscheid heeft genomen, staat ze al spoedig in de stille straat.

Wat is dat vanavond vroeg donker. Echt zo'n vroeg invallende herfstavond. Geen lamp brandt er, geen enkel huis straalt een beetje licht uit. Amsterdam verduistert goed.

„Mij vasthouden, Saartje, we nemen allemaal stille straatjes.”

„En dan mevrouw.”

„Dan zien we hier ergens op een stil hoekje bij een gereedstaande auto te komen. Als dat gelukt kan ik wel zeggen, dat de reis half geslaagd is.”

„Was het maar helemaal,” verzucht Saartje. „Kon ik nog maar eens één keer in onze Jodenbreestraat lopen.”

„Dan liepen we allebei zeker niet zo rustig,” merkt tante Rie op. „Kind, hoe graag ik er ook heen zou willen, het kan eenvoudig niet. Laten we daar nu maar niet over praten. Dat kan nu eenmaal niet. Je mag nog van geluk spreken.”

„Wat U geluk noemt,” tante Rie.

Saartje zegt het op zo'n verbitterde toon, dat tante Rie het maar beter vindt, om hier niet op in te gaan. En daarom gooit ze het gesprek dadelijk op iets anders.

„Al eens op de Veluwe geweest, Saartje?”

„Nee tante, alleen maar op een plaatje gezien. Het moet er bar, bar mooi zijn.”

„Dat is het ook kind. Zand, zand en nog eens zand. Mooie bossen en heuvels en uitgestrekte heidevelden. En het dorpje waar jij komt is al heel bijzonder rustig. Je komt bij twee heel aardige mensen. Dit kan ik je nu al zeggen: Ze zullen het beste voor je zoeken hoor. Maar dan moet jij ook doen, wat ze van je vragen. Hun huis staat eigenlijk op een plek, die weinig overeenkomst heeft met de meeste plekjes op de Veluwe. 't Is er zelfs vrij laag. Maar toch zal je er genoeg kunnen genieten hoor.”

Tante Rie spreekt zo zacht, dat Saartje nog niet alles heeft kunnen horen. En toch loopt ze vlak naast haar.

„Hè tante, als U nou mijn moeder eens was, of oma, wat zou dat fijn zijn.”

„Kind, daar moet je nu voorlopig eens niet aan denken.”

„Ik kan het maar niet van me afzetten tante, ik wil.....”

En Saartje praat ineens zo hard en ze stamp't zo met haar schoen op de grond, dat tante Rie haar de zakdoek voor de mond houdt en zacht fluisterend zegt: „Saartje, stil, nog één straat en dan zijn we er. Moet het nou nog op het laatste nippertje mislukken?” Bij een dikke boom staat een vrachtauto al een kwartier te wachten.

De chauffeur loopt er eens gedurig om heen, net of hij daar staat wegens bandenpech. Maar in werkelijkheid is het deze avond wel anders. Zou hij wel ooit zulke prima banden gehad hebben? Vier nieuwe liggen er om, sinds hij noodgedwongen dagelijks vrachten moet rijden voor de Duitse Wehrmacht. Dat is nu al een paar weken zo aan de gang. Kees Bartels, de chauffeur van „De Grijze Molen” is eigenlijk niet meer in dienst van zijn baas. En zijn baas is ook al niet meer vrij, sinds de heren Duitsers bevel hebben gegeven, dat zijn bedrijf geheel en al voor hen moet werken. Sputter dan eens tegen! De molenaar en zijn knecht konden die moed helemaal niet opbrengen.

„Knechtje van de Duitsers” placht Kees Bartels te zeggen, als hij elke morgen er op uit gaat om weer een vrachtje weg te brengen. En als 's avonds de zwaarbeladen auto weer huiswaarts keert, is het steevast:

„Ziezo baas, die Duitse schilder ¹⁾ kan weer over me tevreden zijn. We hebben weer heelhuids „De Grijze Molen” mogen bereiken. 't Is maar goed dat er zo'n

¹⁾ Adolf Hitler.

Duits papier op de voorruit zit, ze houden me onderweg nimmer aan.”

En nu wachtte Kees Bartels al wel een kwartier.

Zou.....

Zou het deze keer mislukken? Dat zou wel jammer zijn. Was dat nou de twaalfde of de dertiende die meereed? Echt waar, Kees Bartels kan de tel niet meer bijhouden. Even in z'n boekje kijken.

„Goedenavond Bartels” zegt een gedempte vrouwenstem. „Hier, instappen en wegrijden. U weet wel, ze afzetten bij Verdoorn en dan mij even een telefoontje geven. Meer hoef ik U niet te zeggen.”

Zo vlug is het afscheid in z'n werk gegaan, dat Saartje eigenlijk die tante nog niet eens heeft bedankt. Ze moet zich maar op goed geluk overgeven aan de vreemde mijnheer.

En Kees Bartels weet eigenlijk niet eens welk vlees hij hier in de kuip heeft. Maar 't is anders toch wel goed geregeld. Hij zal maar niet teveel praten. Met die verduisterde koplampen is het trouwens zaak om goed op te letten.

Wel, wel, nu zit hij al wéér met een Jodinetje in de auto. Da's geloof ik de derde al deze week. Waar zo'n Duits papier op de wagen al niet goed voor is!

„En jongedame, schokt het niet al te veel?”

„Nee mijnheer, 't gaat prima.”

„Over een paar uur zijn we er wel, hoor. Je moet denken, ik kan de weg al wel dromen. Ik zou zo zeggen: Eet deze tarweboterham met spek maar eens op.

Want spek zul je de laatste tijd wel niet al te veel gehad hebben."

Mm! Maar da's heerlijk. Wat ruikt dat fijn. Zal ze.....

„Wij eten nimmer spek, mijnheer. Wij eten altijd vlees, rundvlees."

„Wel heb ik van m'n leven, dat ik daar nou niet aan gedacht heb. Maar 'k zou zeggen: Toe nou meid, zet er je tanden maar eens in voor deze keer. Die anderen die ik vervoerd heb, smulden er van."

„Mag niet van mijn ouders en van oma, mijnheer. En ik wil naar hen luisteren, al zijn ze nu in Westerbork."

„Zitten ze daar al?"

Even rijdt Kees Bartels wat langzamer, wrijft met een zakdoek het zweet van z'n voorhoofd en zegt alleen nog maar:

„Nou, dan zou ik het ook maar niet doen meid. Zal ik het spek er dan maar afhalen?"

„Graag!"

En al voortrijdend smult Saartje van wat haar deze avond wordt aangeboden.

De mist wordt hoe langer hoe dichter. Hele mistbanken maken dat de chauffeur nog voorzichtiger moet rijden.

„Als dat zo doorgaat, zijn we er pas met Sint Juttemus, lacht Bartels. „'t Is me toch een slakkegang hoor. 'k Zou zo zeggen: Als dan met Sint Juttemus die Duitsers maar van de Veluwe weg zijn als wij er aan komen, zal dat geen van ons beiden spijten. Waren we maar zover hè?"

„Ja mijnheer."

„Liggen meid, liggen. Daar is nog een zak.” (blz. 44).

„Nou, dan bracht ik je naar Amsterdam terug hoor. Ik gun alle mensen daar een rustig leven. 't Moest me zelf maar eens.....”

Boem. Rinkeldekinkel.

Vlak naast Bartels botsen twee Duitse wagens op elkaar. Bartels remt zo hard, dat Saartje bijna met haar hoofd de voorruit raakt. Ook hij houdt stil. Nee maar, die ene tegenligger heeft de andere goed geraakt. Soldaten springen er uit. Er wordt gezwaaid met rode lampen en in een van de wagens klinkt een erbarmelijk gegil.

„Liggen, meid, liggen. Daar is nog een zak.”

Bartels is er al uitgesprongen, maar heeft wijselijk de deuren gesloten.

Even staat hij beduusd te kijken.

Wat een glas, wat een rommel ineens op de weg. Tien, twaalf soldaten verdringen zich om de ene auto. Het gegil houdt maar niet op.

Bartels beeft over al z'n leden.

Wat moet hij hier nog doen? Had hij niet beter kunnen doorrijden? Maar dat was voor eigen hachje misschien nog gevaarlijker geweest dan nu.

Tallose blikken liggen op de weg. En de voorste auto is zodanig geraakt, dat er een flinke botsing moet hebben plaats gehad.

„Ach Mens, durchfahren. Artz holen. Schnell.”¹⁾

'n Vreselijk dikke Duitser geeft Kees Bartels een flinke klap op de schouder en herhaalt het nog eens:

¹⁾ „Ach mens, doorrijden. Dokter halen. Vlug”.

„Artz holen. Schnell.”

Dit hoeft niet meer herhaald te worden. Kan het mooier. Reeds is het portier geopend, draait de motor weer op volle toeren en vort gaat het over de vrij donkere weg.

„Kom zitten, jongedame, het gevaar is geweken.”

„’t Zal tijd worden ook” merkt Saartje op. „Je zou naar worden van al die benzinedampen.”

„En toch zijn we er goed afgekomen. Stel je voor dat je eens één zo’n dikke gast als passagier had meegekregen. We mogen er wel aan denken, in het eerstvolgend dorp dadelijk een dokter te waarschuwen.”

„Ze gaan anders met ons ook zo zachtzinnig niet om. Laat dat Herrenvolk.....”

„Toe, toe, niet te bruut meiske. Ze hebben vast wel mijn nummer opgenomen. Ik moet wel doen wat mij is opgedragen.”

„Voor mijn part twee drie..... ja allemaal.....”

„Toe, toe nogmaals: Niet te bruut hoor. Weet je hoe de Heiland deed? Hij ging het land door goedgeoede.

„Van Hem wil ik nog minder weten dan van dat Herrenvolk. Oma zegt.....”

En tegelijk spuwt Saartje zodanig tegen de ruit, dat dit Kees Bartels toch wel een beetje al te gortig wordt. Hij houdt zich alleen nog wat in, maar zegt dan toch: „Zo zo, zijn dat jullie manieren. Dan..... Maar kom, laat ik er maar niets van zeggen. Er ligt nu eenmaal een deksel op jullie.”

„Deksel of niet, maar wat oma zei, moet en zal ik doen.”

En Saartje zegt het zo overtuigend, dat de chauffeur

het maar beter vindt voorlopig niet verder hierover te praten.

Een dokter is in het eerstvolgende dorp gauw gevonden en als Kees Bartels z'n plicht heeft gedaan, rijdt hij weer verder. Het is toch wel uitkijken vanavond. Gelukkig is de mist hier en daar wel wat opgetrokken, maar prettig rijden is het niet. Saartje praat niet veel meer. Ze schijnt af en toe zelfs een beetje ingedommeld te zijn. Maar dan schiet ze ook weer telkens overeind als er een tegenligger passeert.

„En nou zijn we d'r meid.

Wacht, eerst even kijken of de weg veilig is. 'n Mens mag in deze dagen wel overal oren en ogen hebben. Nog niet uitstappen hoor. 'k Moet eerst het hek open doen. Daar bij dat hek moeten een paar meisjeslaarzen liggen.

Ziezo, da's nog meegevallen. Mensen, mensen! 'k Zou zo zeggen: Welkom in Boshuizen. Ho, val niet. Ja 't zijn hier geen tegels hoor. Het pad is een beetje dras. Geef me maar een arm. Kees Bartels kan de weg wel dromen. Mooi op tijd, dat kan ik zeggen. Kijk nu dit hek nog door en dan het derde. Ja, ja, je zit daar aardig veilig. Ze zullen allemaal zo'n schuilplaats hebben. Waardeer het maar meid en als ik het voor het zeggen had, hoefde je er maar heel kort te blijven.

Mensen nog eens toe, het wordt nog een pracht avond. De sterren worden zichtbaar, 't klaart helemaal op. Ho, stop even juffie, hier is een modderkuil. Juist, juist, loop er maar omheen. Goed gedaan hoor, dat zal niet ieder Amsterdammertje je nadoen.”

„Koest Nero. Goed volk.”

Dries Verdoorn heeft al begrepen wie er aankomt. Z'n vrouw staat ook al in de deuropening en roept alleen maar: „Welkom.” Dat was het afgesproken teken dat de boel veilig was.

Gauw de deur dicht. Gauw de grendel er op. Een mens kan in deze dagen niet voorzichtig genoeg zijn.

„Ik rij weer verder,” zegt Kees Bartels. „Ja, 't spijt me wel Kees, merkt Dries op. 't Spijt me wel dat ik niet bij het hek ben blijven staan. 'n Kwartier geleden ben ik pas weggegaan.”

„Hindert niet, hoor. Zo is het misschien nog wel beter Hier, Dries nog een extra goede sigaar voor het op wacht staan. Denk er om, zo rook je ze niet meer hoor.”

En als de twee mannen nog even buiten wat napraten, zegt Kees heel zacht: „Denk er om, ze is niet op d'r mondje gevallen hoor. Ze schijnt ontzaglijk veel met d'r oma op te hebben.”

„Kan 'k begrijpen Kees. Je moet je dat alles maar eens indenken.”

„En 't is bovendien nog een rasecht Jodenmeisje, dat heb ik ook al gemerkt. Maar kom, op „De Grijsze Molen” zullen ze wel gaan vragen waar ik zo lang blijf. 't Wordt tijd om de vrachtauto eens thuis te brengen. Ajuus Verdoorn, welterusten.”

„Van 't zelfde Kees, dank voor alles. Morgen komen d'r spullen zeker hè?”

„Ze laten in ieder geval niet lang op zich wachten. 'k Hoop er voor te zorgen. Voor mij ook een hele rust dat ik ze hier zo voorspoedig heb kunnen loodsen.”

DE EERSTE AVOND.

„En nou maar eens even uitrusten, Saartje”, merkt vrouw Verdoorn op.

„'k Zou zo zeggen: Drink eerst maar eens een kopje koffie. Dan zal ik in 't keukentje je boterhammetjes wel even klaar maken. Wat zullen we er op doen en hoeveel zullen 't er zijn?”

„Niet meer dan twee alstublieft, en zal ik U maar tante noemen?”

„Goed hoor meid. Noem ons maar tante Janna en oom Dries.”

Oom Dries is er blijkbaar toch wel een beetje mee ingenomen, dat er nu zomaar een oom-zeggertje in zijn huis gekomen is. Bij het schijnsel van de olielamp neemt hij het vreemde kind eens heel goed op. Ja, als je het nu weet, kun je het toch wel heel goed zien, dat het een Jodinetje is. Wat een zwart haar en wat een donkere ogen. Trouwens, de naam zegt ook wel genoeg. Vreemd toch, dat dat volk zo'n apart volk is. Ze is toch nog wel een beetje onwennig, dat kun je wel merken. Zie ze eens op d'r stoel draaien, zie ze eens met de ogen knipperen. Waar zou dat kind nu toch wel in d'r gedachten vertoeven? Misschien wel in Westerbork, misschien nog wel veel verder. Daarover maar niet praten vanavond. Dat wekt maar onaangename gedachten op.

„Zou het hier gaan, Saartje?” vraagt vrouw Ver-

doorn als ze even binnen komt om het broodmes te halen.

„Ik hoop van wel tante, maar ik zie dat het hier wel heel anders is dan in Amsterdam. Daar hangen tegenwoordig geen worsten meer aan de zolder.”

„Voor de oorlog wel?” vraagt oom Dries.

„Nee, toen ook niet” lacht Saartje.

„Zeker een houten ham op tafel hè? Dat doen ze in den Haag ook. Die stadse mensen leven heel anders dan wij. Die maken liever alles op, dan dat ze ook maar één gulden sparen.”

„Er viel anders niet veel te sparen, oom Dries. M'n vader kon met het verkopen van fruit net genoeg verdienen voor ons viertjes, om iedere week rond te komen. Oma hielp mee. We waren niet arm maar ook niet rijk. En in Amsterdam zitten ze heus niet met houten hammen op tafel. Dat laten ze aan de Hage-naars over.”

„Die zijn dol op Haagse bluf,” meent oom Dries. „En als je er een bord vol van op hebt, merk je nog niet dat je iets in je lijf hebt. Geef mij dan maar een bord karnemelkse pap met stroop en desnoods wat hompen roggebrood er in. Jongens, dat staat in je maag. Dan kunnen ze alle houten hammen en Haagse bluf van mij cadeau krijgen. Van de zomer was hier ook nog zo'n stadse madam en die wou natuurlijk ruilen. En verwaand dat ze was. Ze beweerde dat ze vroeger geen vlees met een vet randje lustte, maar dat ze het nu wel eens wou proberen. En wat denk je dat ze voor die grote ham wilde geven? D'r mooie polshorloge. Maar mij niet gezien hoor. Mensen die

zo zijn krijgen van mij nog geen schijfje er van. Toen heb ik maar gezegd wat mijn moeder altijd van die stadse dames zei: Zij hangen het aan de arm, maar wij stoppen het in de darm. Nou toen was ze gauw verdwenen."

„En Saartje moet ook gauw verdwijnen," lacht tante Janna. „Ga maar eerst je sneetjes brood opeten dan brengen wij je wel naar je slaapvertrek."

„Valt ze je mee of tegen?" vraagt Dries aan z'n vrouw, als ze beiden weer in de kamer zijn.

„Wat zal ik zeggen. Je voelt het zo aan, dat het weer een heel ander soort volk is. Ze zal zich erg moeten aanpassen en wij zullen wel eens moeten nemen en geven. Maar we hebben in elk geval gedaan, wat we doen konden. De Heere heeft haar weg voorspoedig gemaakt."

„Je mag straks haar wel eens een paar hoofdstukken uit de Bijbel gaan voorlezen, Janna. Wij samen doen het vanavond wel als we de pap op hebben. Je hebt in dezen ook een plicht te vervullen."

„Haastige Dries," zegt Janna op ernstige toon. „Jij wou zeker zomaar met de deur in huis vallen hè? Maar een ding vergat je man: Er staat in de Bijbel dat we tijd en wijze moeten weten. Dat voel ik nu wel al aan. Trouwens, Kees Bartels heeft je er ook al een en ander van verteld. We zullen morgen wel weer eens zien. Laten we niet overhaast te werk gaan."

„Jij bekijkt het geloof ik van de goede kant vrouw. Ja, ja, Dries is altijd zo heet gebakerd hè? Dat is nou eenmaal z'n aard. Maar je hebt gelijk hoor, we moe-

ten tijd en wijze weten. En dit vergeet ik maar al te vaak. Wij mensen gooien veel te vaak paarden voor de zwijnen. Maar kom, we zullen haar eens even gaan inlichten over de plaats van slapen en wat ze moet doen in geval van nood.”

’n Kwartier later ligt Saartje heerlijk boven te slapen. Ze is al haar leed voor een wijle vergeten. Maar vooraf is ze grondig ingelicht, hoe ze dient te handelen bij het minste onraad. Ja, die zolder van Dries Verdoorn heeft nog aardig wat schuilplekjes. Vanmorgen nog is er een klein luikje gemaakt, waardoor Saartje bij geval van nood ongemerkt op het dak kan komen. En daar op dat dak is achter de brede schoorsteen nog wel een goed plekje. Zo tussen huis en schuur is zo’n heel klein afdakje. En dat luikje zal men niet gauw vinden. Er staat een kastje tégen en er liggen nog wat zakken voor. Verder is er nog de hooizolder in de schuur. Maar oom Dries heeft haar ook nog de kuil buiten aangewezen. Nu de sterrenhemel zo helder geworden is, heeft oom haar alles kunnen aanwijzen. Ziezo, dat geeft toch enige verlichting.

Tante Janna zal de pap maar opzetten. Want zonder zo’n bordje pap kan Dries de slaap nooit vatten.

„Ze slaapt als een marmot” grapt hij, als hij voor de derde keer onderaan de trap heeft geluisterd.

„Liggen d’r kleren wel in één bundeltje bij elkaar man. Denk er om, bij ’t minste onraad dadelijk wekken. Jij zorgt voor het luik, ik zorg voor het bed. Ze mogen niet zien, dat hier iemand geslapen heeft. Eén of twee borden Dries?”

„'k Zou zo zeggen, voor de variatie maar twee. 'k Begin net een beetje honger te krijgen.”

„Zenuwen man, anders niks.”

„Zenuwen of geen zenuwen, maar ik heb geduchte honger. Waar zo'n kind al niet goed voor is. Ik zou zo zeggen.....”

Even zwijgt Dries, want er wordt heel zacht op de blinden getikt.

„Janna, Janna, dadelijk naar boven.” Maar eer Janna nog kan opstaan, klinkt daar buiten heel zacht een stem:

„Goed volk, Verdoorn. Goed volk. Kees van de dominee. Doe open asjeblieft.”

„Janna, naar boven. Je kunt dat volk nooit vertrouwen.”

Maar Janna gaat niet naar boven. Ze herkent die stem maar al te goed.

Ze heeft de deur al van de grendel afgeschoven en daar staat in het late avonduur Kees voor hen.

„Jongen, Kees.”

Meer kan vrouw Verdoorn niet zeggen. Wat ziet die jongen er haveloos uit. En dan dat gezicht. Bloed en nog eens bloed. Z'n arm schijnt ook al pijn te doen, want telkens voelt hij er aan en dan zet hij zo'n pijnlijk gezicht.

De grendel wordt goed op de deur geschoven en dan zitten daar drie mensen elkaar verbaasd aan te kijken.

„Kees, hoe kom jij hier? Vertel eens op. Weten ze er thuis van?”

Kees loopt even naar de kraan en houdt z'n zakdoek op de zere plek op z'n gezicht.

„Hoe ik hier kom? Of ze er thuis van af weten? 'k Geloof van niet. Maar dat heb je er van, als je zo lenig bent. Dat heb je er van, als je altijd een acht of een negen hebt voor gymnastiek. Dan kun je het onmogelijk laten om zelfs uit een rijdende trein te springen, vooral als-tie af en toe met zo'n slakken-gangetje voortrijdt.”

„Kees, heb je dat gedaan?”

Met grote ogen kijkt vrouw Verdoorn de ontsnapte aan.

„Kees heb je dat gedurfd? Was je niet bang?”

„Ja, vrouw Verdoorn, voor één ding was ik bang. En dat was dat ze me nog verder meenamen. Je moet denken: In 't normale kun je aan je kaartje zien, hoever je moet reizen. Maar kaartjes hoorden er bij ons niet bij, zie je. Wel wist ik, dat we uit Amersfoort naar Duitsland werden getransporteerd. Nou ik dacht: Daar zien ze mij niet. Amersfoort-Boshuizen is mij al ver genoeg. Ik waag de sprong.”

„En dat is gelukt?”

„Ja zeker Verdoorn. En ik was niet de enigste hoor. Ha, ha, wat een oppassers! Dat Herrenvolk heeft al heel slecht opgepast. Wat een vreemde snoeshanen. Ze hebben geloof ik nog niet eens leren tellen. Daar zijn ze gewoon uren mee bezig geweest. Wel een paar uur hebben we in dat kamp vijf aan vijf moeten staan. Telkens maar werden we geteld. Er klopte zeker geen snars van. Telkens maar weer opnieuw. Nu ja, eindelijk zijn we de auto's ingetrapt en naar het station

gereden. Ja, toen had niemand van ons de moed om er uit te springen. Achterin in elke auto zaten twee van die rasgermanen met een geladen spuit. Zo reden zo ons naar een apart perron. En daar stond de trein al klaar hoor. Nou, met brullen en trappen werden we er ingeloodst. Natuurlijk weer tellen toen we allemaal zaten. Wel driemaal herhaalde zich dat grapje. En toen de nodige aanwijzingen: Wie uit een raampje hing, werd doodgeschoten. Streng verboden de raampjes te openen. Idem zelfs de deur aan te raken. En dat werd uit den treure herhaald. Bij luchtalarm geen trein verlaten maar plat op de grond gaan liggen.

Nou ik dacht er het mijne van. 'k Had al dadelijk in de gaten dat er heus niet zoveel bewakers meegingen. De helft bleef op het station achter. De rest was nerveuzer dan ooit. Jongens, jongens, ze liepen maar met de geladen spuit in de gangen van de coupé's op en neer. Ze deden vast aan herhalingsoefeningen, want hoe vaak ze al niet meedeelden, dat ramen en deuren dicht moesten blijven, weet ik niet. Maar ik dacht er het mijne van. 'k Had al gauw gezien welke richting we uitkoersten. Nou, toen kwam er toch zo'n intens verlangen bij me op, om hier in de buurt van Boshuizen er uit te wippen. 'k Was gewoon niet te houden. Laten ze nou net hier in de buurt heftige ruzie krijgen met een van de gevangenen. Jongens, wat kreeg die er van langs. Twee drie stoven er op af. Er ontstond een compleet gedrang. In een paar seconden was 't gebeurd. Net reed de trein iets langzamer, of ik waagde de sprong. Daarvoor moest ik wel

in de achterste coupé zijn. En 't is nog gelukt ook. Nou ja, ik kwam wel niet in het dons terecht, ik schramde m'n arm wel even en een tak zwiepte me in 't gezicht, maar ik was vrij. Dadelijk zette ik het op een hollen. De ene zandheuvel na de andere nam ik. En zo ben ik hier beland. 't Geluk is me wel nabij geweest. Maar allo, vrouw Verdoorn zou er niet een halve worst voor me bij zijn? En..... en..... zou Verdoorn het even thuis willen zeggen?"

„Natuurlijk jongen, ik ga al. Toe vrouw, alles op slot houden hoor. Bij drie kloppen op de blinden pas open doen.”

Kees van de dominee smult.

Zo lekker heeft-ie in Amersfoort nooit gegeten. Wittebrood met worst. En dan nog een heerlijk kopje koffie. Kees wordt hoe langer hoe vrolijker.

„Nou maar zorgen, dat ze me voor de tweede keer niet gratis laten logeren in Amersfoort, vrouw Verdoorn. 't Is er heus zo'n pretje niet. 'n Mens moet maar pech hebben in z'n leven.”

„Kees, zo mag je niet spreken. Je had het daar even over het geluk, dat je nabij was. Maar heb je er wel aan gedacht, dat de Heere je nabij is geweest? Want Wie bestuurt jouw en mijn leven? Wie bepaalde het gunstige tijdstip, dat je kon springen? Waarom hebben ze jou juist in die laatste coupé geplaatst en niet in de eerste. Denk je daar wel eens over na, mijn jongen?"

„U praat net als mijn vader en moeder. Als een mens zo moet leven, heb je geen leven. 'k Zeg maar zo:

't Is toch al zo'n nare tijd, laten we het leven nou ook maar eens van de zonnige kant bekijken."

„Er is weinig zon Kees. Het leven is....."

Even houdt vrouw Verdoorn stil. Drie flinke tikken op de blinden tonen aan wie er zijn. Vlug wordt de voordeur geopend en een ontroerend wederzien volgt. Dominee en Mevrouw Pieters zien hun Kees weer. „Dat is van de Heere geschied, mijn jongen. O, zet voorlopig geen voet buiten deze deur. Wij moeten voor twaalf uur binnen zijn. Er is haast bij."

Er is op deze late avond nog veel, heel veel gepraat. Kees Pieters zal zien dat-ie zich elders kan verbergen. Ook hij moet onderduiken en dan liefst niet in Boshuizen.

'n Kort gebed wordt er nog gedaan, en pas om half twaalf gaat de olielamp uit. Kees Pieters zal vannacht op de hooizolder moeten slapen.

„Nou hebben we er twee vrouw, nou zijn onze zorgen vermeerderd. Ik hoop op een korte, rustige nacht."

„Hier is er nog zo een man. Er is in mijn hart een stille hoop dat het gaan zal. Maar we moeten wel in alles uiterst voorzichtig zijn."

Pff. Dries Verdoorn blaast het oliepitje op de slaapkamer uit. Wat een dag, wat een dag.

EEN GESPREK.

't Is al weer een week later.

Echt guur herfstweer. En dat betekent, dat de dagen aardig korten. Af en toe een flinke bui. De wei is één modderpoel. 's Zomers, ja dan is het pad naar het boerderijtje van Dries Verdoorn wel begaanbaar maar nu.....

De post moppert elke dag dat dit nu toch eigenlijk geen doen meer is. Als dat zo blijft doorgaan moet Dries Verdoorn de spullen maar op het postkantoor komen afhalen hoor. Dan lacht de boer meestal even. Maar waarom hij lacht, dat weet de post eigenlijk niet. Want wat de een in z'n nadeel is, is de ander juist in z'n voordeel. Die natte drasse boel is hem wel naar de zin. Je moet al heel erg nodig hier moeten zijn, anders sla je dit plekje wel over.

Kees Pieters is deze morgen vertrokken. Voorgoed. Als slordig geklede boer is hij op de fiets elders heen-gegaan. 't Valt anders niet mee om op zo'n fiets enkele kilometers te moeten rijden. 't Zijn me toch een banden zeg. De slechtste autoband is in repen gesneden en daarop rijdend heeft Kees de tocht aanvaard.

„Nog een kopje karnemelk?” Saartje.

„Asjeblijft, tante Janna. Is... is de post al geweest?”

„Welnee mijn kind, die is hier nooit zo vroeg. Verwacht je soms nog wat?”

Even kijkt tante Janna haar pleegkind heel scherp aan.

„Verwachten? Verwachten? Wat heeft een Jodenkind in deze dagen nog te verwachten.....? Maar U weet wel dat tante Rie uit Amsterdam, zodra als ze iets wist, dit aan U zou berichten. Hè, en 'k heb vannacht toch zo naar gedroomd. Als dat eens waar zou zijn!”

„Dromen zijn bedrog, m'n kind. Hecht daar niet al te veel waarde aan. Kom, drink de kop karnemelk maar eens op. Niks beter voor jou, dan zo'n frisse drank.”

Weer kijkt de boerin Saartje scherp aan en ziet hoe er een zorgelijke trek over haar gelaat ligt. Ja, dat kind piekert meer dan zij denkt. Dit Jodinnetje heeft het niet gemakkelijk. Soms kan ze uren niets zeggen. Nu ze daar in het keukentje zo gezellig bij elkaar zitten, voelt tante Janna wel dat ze nodig eens met haar logeetje moet praten. Heeft ze in de afgelopen week al niet teveel gezwegen? Waarom dorst ze er nu eens niet over te beginnen? Maar ja, ze was tenslotte geen dominee. Telkens had ze het geprobeerd en telkens leek het wel alsof er een brok in haar keel kwam.

„En nou zeggen ze, tante Janna.....”

„Nooit naar mensenpraatjes luisteren, Saar. De mensen kletsen in deze tijd zoveel.”

„Nee, dat bedoel ik niet tante. Nou zijn er mensen die zeggen, dat wij Joden een apart volk zijn, een volk dat zelf om de straf heeft gevraagd. Dat, wat nu met ons gebeurt, een gevolg is van wat wij eenmaal met de Messias hebben gedaan. Maar daar belief ik niets van te geloven. Mijn oma zegt.....”

„Laat je oma er maar buiten, Saartje. Laat mij en oom Dries er ook maar buiten. Maar als we de Bijbel laten spreken.”

„Dat doen wij heus wel, tante Janna. Mijn vader, moeder en oma lazen heel trouw in hun Oude Testament en ze gingen heel getrouw naar de synagoge. Spek-joden waren we helemaal niet. Trouwens, dat zult U nu ook wel al gemerkt hebben. Mijn oma zei altijd...”

„Kind, ik begrijp dat je heel, héél veel van je oma houdt. Maar heus, die kan het mis hebben en ik kan het mis hebben, maar de Bijbel heeft het alleen bij het goede eind. En die Bijbel is hard, maar waar, Saartje. Die zegt de dingen zo scherp, dat we er wel voor kunnen beven hoor. Ik lees in mijn Bijbel...”

„O, U bedoelt zeker het Nieuwe Testament hè.”

„Juist, dat vooral. Maar ook in het Oude Testament hoor. Daar lees ik van iets geweldigs, iets onzettends. Daar lees ik dat de Joden de Heere Jezus hebben gekruisigd.”

„Praat niet over die Naam, tante Janna. Dan heeft oma mij geleerd dat ik op de grond moest spuwen. Maar uw keuken glimt zo. Was ik buiten, ik deed het vast.”

„Dan was ik voorheen geen haar beter dan jij Saartje. Tante Janna moest ook niks van de Heere Jezus hebben. 'k Had er nog geen zuur gezicht voor over. Maar de Heere heeft mij de ogen er voor geopend. Nu is Hij mijn Liefste. Nu is Hij het hoogste goed, dat ik op aarde bezit. Daar kan ik jou geen deelgenoot van maken, maar ik gun het je wel. Want, om op de zaak terug te komen, toen de Heiland daar stond voor de rechter Pontius Pilatus, heeft het Joodse volk

Hem de kruisdood toegedacht. Met voorbedachten rade hebben ze Hem beneden Barabbas gesteld. En toen hebben ze Pilatus toegeroepen: Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen.”

„Gelooft U nu werkelijk tante, dat wij, die kinderen, daarom zo door de Duitsers achtervolgd worden?”

„Dat zou ik niet geloven als jij het zei, Saartje, maar de Bijbel zegt het me. Die straf is gekomen, die straf is er heden ten dage nog en ze zal net zo lang duren tot de Joden terug keren tot de Heere.”

„Nu praat U net als onze overbuurvrouw, tante Janna.”

„Je bedoelt?”

„Nou, onze overbuurvrouw in de Jodenbreestraat hield er ook van die vreemde praat op na.

We konden best met haar opschieten, maar als ze daar over begon, nou dan was de boot aan. Oma heeft haar wel eens in 't gezicht gespuwd. En toen ze aan oma eens een Bijbel gaf, heeft oma die achter een boom op een der Amsterdamse grachten staan vertrappen. Dan zei dat vreemde mens altijd maar: „De straf zal komen.”

„Vreemd mens? Vreemd mens? Dan zul je mij ook wel een vreemde vrouw vinden, Saartje?

„Om U de waarheid te zeggen wel, tante Janna. Maar toch houd ik van U.”

„Was jullie overbuurvrouw dan ook een Jodin?”

„Nee tante, dat was ze geweest, maar nu noemde ze zich een Christen. En haar dochter deed er ook al aan mee. Samen stonden ze op de markt appels te verkopen. Ze waren stipt eerlijk, dat moet ik zeggen.

Maar ze probeerden altijd een ander gesprek met je te beginnen, ook als je iets van ze kocht. Later zijn ze met kaartjes stopwol en garen, veters en band op de markt gaan staan. Maar 't ging ze o zo slecht. Soms verkochten ze o zo weinig. En als mijn vader er dan langs liep, om te vragen hoe het ging, nou dan was het meestal: „Niet veel verkocht.” Dan zei die oude juffrouw altijd: „Zo de Heere doet is 't goed Boasson. Hij weet wel, hoeveel klanten we nodig hebben om van te kunnen bestaan. Het brood dat voor ons gebakken is zul jij niet opeten.”

„Dat was taal naar mijn hart, Saartje. Toe, weet je er nog meer van? Je maakt me echt een beetje nieuwsgierig.”

„Nou, veel weet ik er niet van. Maar dit weet ik, dat die oude juffrouw eens een keer uit d'r huisje gezet is. Zo met d'r hele boeltje op straat. En volk er om heen. Maar de huisbaas was keihard. Niet betalen, dan ook niet meer hier wonen. Nou, daar zat ze. Toen begon ze zomaar uit volle borst bij al die spulletjes te zingen: Zelfs vindt de mus een huis, o Heer.

Nauwelijks was ze uitgezongen, of daar stapt een deftig heer naar haar toe.

Hier vrouw, hier is de huissleutel van een leeg pand van mij. Op dat nummer en die straat kun je gaan wonen. Over huur praten we niet.

Daar ging ze met d'r hele boeltje.

En als ze daarover aan 't vertellen ging, dan kon je ze wel in d'r tranen wassen.

Het was ook wat: Weduwwrouw te zijn en dan geen dak boven je hoofd te hebben.”

„Dat moet beleefd worden Saartje. Anders kunnen wij er niet inkomen wat dat is.”

„Ja en op een andere keer, al weer jaren later, stond ze met haar enigste dochter weer op de markt. Zorgen dat ze hadden! Hun hele zolder lag vol met onverkoopbare spullen. Week aan week al geprobeerd ze aan de man te brengen. Steeds mislukt. En dan maar weer iedere keer tegen de huisbaas zeggen: We hopen volgende keer te kunnen betalen. Die huisbaas gaf nog een week uitstel. Nou, zij aan 't sjouwen met een flink deel van die voorraad. Alles in hun kraam netjes opgestapeld. Maar o wee, kijkers genoeg, maar kopers zowat niet één. Maar daar begint nu een half uur voor het eindigen van de markt me een stroom kopers te komen. Die goede mensen konden het zelf maar niet begrijpen waar dat nu vandaan kwam. Het bleef maar toelopen. In een uur tijds alles verkocht. Zij naar huis. En toen ze langs ons huis kwam stak die oude vrouw steeds maar haar hand omhoog. Oma begreep het wel wat ze daarmee bedoelde en zei toen: Kijk, die twee hebben weer wat.”

„Die twee wisten wat ze aan hun God hadden, Saartje. O, o, wat zou ik die mensjes eens graag willen ontmoeten!”

„Ontmoeten? Maar dat kan niet meer. Hebt U dan nooit gehoord van die zingende Jodin?”

„Nee Saartje, je moet denken, we zitten hier wat achteraf. Een zingende Jodin?”

„Jazeker. Die oude vrouw is al gestorven net voor de oorlog. Maar haar dochter heeft de inval der Duitsers nog beleefd. Nou, die was er al heel gauw bij.

Ze was een der eersten, die weg moest. Toen ging het nog gewoon overdag. 'n Hele trein vol Joden stond op het Centraal Station. Laat de dochter nu toch uit één van de raampjes hangend, een lied aanheffen. Alle mensen gingen meezingen. De trein, die op het punt stond van vertrekken, vertrok niet. Er is net zolang gewacht, tot het uit was."

„Maar dat weet ik wél Saar. Dominee Pieters heeft het de volgende zondag van de preekstoel af verteld. Alle mensen zaten ontroerd te luisteren. Een vaste Burcht is onze God, dat heeft ze gezongen."

„Ja tante Janna, dat zei vader ook. Maar gelooft U nou....."

„'t Komt op mijn en jouw geloof niet aan kind. Dat legt heus geen gewicht in de weegschaal. We moeten vasthouden wat ons die aloude Bijbel zegt. Jij Saartje, bent er het sprekendst bewijs van, dat datgene wat in die Bijbel staat, waar is."

„U zegt veel tante Janna. U beweert dingen die U niet kunt bewijzen. 't Had net zo goed een van uw neefjes of nichtjes kunnen treffen. Of uzelf."

„Inderdaad Saartje, inderdaad. Wij zijn geen haar beter. Het is alleen Gods goedheid dat wij hier nog vrij mogen rondlopen."

„Dus wij zijn een getekend volk, een volk dat dit verdiend heeft?"

„Daar hopen we nog wel eens over te praten Saar. 'k Zie dat ik om Dries nodig moet helpen met het koeien melken."

DE VERLOREN HOED.

Wat een nacht, wat een nacht.

Dries Verdoorn heeft nog geen oog dicht gedaan. Telkens en telkens stoot hij z'n vrouw maar eens even aan en zegt iedere keer:

„Maar nou stoppen ze hoor. Zal ik Saartje gaan waarschuwen...?”

Maar geen vijf tellen later is het weer hetzelfde geronk van daareven. Zou het nou toch maar verbeelding zijn? Maar wat moeten dan toch al die Duitse wagens op de weg.

„Oefeningen jô,” heeft de vrouw wel al tien keer gezegd. Jij kunt wakker blijven, maar ik heb de rust hard nodig. Geloof nou maar heus niet dat al die auto's rijden, om wat onderduikers op te pikken. Ze blijven wel uit die blubber weg.”

„Jij mag dan gaan slapen Janna, maar ik ga er uit. Er moet er toch tenslotte een zijn die op z'n hoede is. Moet je in de lucht dat leven eens horen.”

„Oorlog man, volop oorlog. Daar kunnen we zeker van zijn! Ellende volgt op ellende. Maar ik voor mij zie deze nacht nog geen daadwerkelijk gevaar. En laat Saartje asjebliëft met rust. Waarom zullen we dat kind onnodig onrustig maken. 'k Zou zo zeggen: Je moest er ook maar weer inkomen.”

„Mij niet gezien vrouw. Ik kan onmogelijk 'n oog dicht doen. 'k Ga even rond de boerderij. Zodra ik merk dat alles veilig is kom ik weer hoor.”

In het heldere maanlicht ziet Verdoorn iets wat hij nog nooit gezien heeft. Overal gekleurde ballen in de lucht. Lichtkogels, zover je maar zien kunt. Wel een mooi gezicht als 't geen oorlogstijd was. Nu jaagt het hem wel een beetje angst aan. Wat moet dat nu allemaal beduiden? Hè hè wat is het licht buiten, je zou de krant haast kunnen lezen.

Wat is dat?

Kraakt daar de deur van het kippenhok? Hoor de kippen eens te keer gaan. Zou de een of andere vos weer zijn binnengeslopen? O kijk, die deur gaat een klein beetje open. Nee, nee dat is geen vos, dat is... Driekus wil er al naar toelopen, maar blijft even, door schrik overmeesterd staan. Twee hoofden komen tegelijk naar buiten. Twee mannen, ieder met een paar kippen in de hand, rennen dezelfde richting uit. Ze zijn al verdwenen in de donkere struiken achter de boerderij. Dries hoort ze nog hollen. Je kunt ze over het brugje horen rennen. Nu lijkt het wel of ze allebei op de fiets springen.

Nu pas begint Nero hard te blaffen.

„Janna kom, onraad.”

Janna is al uit bed gesprongen. Ze wil Saar waarschuwen, maar Dries, die al in de gang staat zegt:

„Nee vrouw, geen Duitsers, maar Hollanders. Dieven in het kippenhok. Net op tijd er bij.”

„Blijf binnen man, blijf binnen.” Janna beeft over al haar leden. „Zal ik, zal ik Saartje nou toch maar waarschuwen? Je kunt nooit weten wat daarachter zit.”

„Daar zit niks als diefstal achter, vrouw. Je ziet weer

dat het zelfs op de meest eenzame boerderij in deze tijden niet veilig is. 'k Zal geen Dries Verdoorn heten als ik dat zaakje niet nader uit zoek. Even in het kippenhok kijken. Geef maar eens even de zaklamp. 'k Ben zo terug."

In het grote kippenhok zijn de kippen op een dot in een hoekje gekropen. Ze zijn zo geschrokken van het onverwachts bezoek!

Dat Dries daar nu toch gisterenavond niet aan gedacht heeft. 't Zal je toch gebeuren: Altijd sluit-ie zo goed de deur en gisterenavond helemaal vergeten. Ja, dat komt er van, als een mens op z'n oude dag een beetje sufferig wordt. Kijk die heren hebben nog niet al de buit meegenomen. Daar liggen er nog twee de nek omgedraaid. Ha, ha, ze zijn in hun werk plotseling gestoord. Kijk, daar ligt nog wat. Nee maar, een ouwe hoed. Ook al laten liggen vanwege de schrik. Dat ding ook maar even meenemen, misschien heeft-ie er nog wat aan. En nou vlug de deur dicht en op slot. Zou er vannacht nog wat van slapen komen.....?

„Hier vrouw, twee voor de soep en een hoed extra voor mij."

Dries Verdoorn laat de gevonden buit zien.

„'t Is me wat moois, hè? Geef mij de kippen dan maar en houd jij de hoed. Da's anders niet prettig zeg, als je die achterlaat."

Vrouw Verdoorn heeft de hoed al in de hand en bekijkt de binnenkant even.

„Maar, maar, dat is..... dat is de hoed van dien N.S.B.er Willemsen. 't Kan haast niet anders. Maar

die is even in de aap gelogeed! Er is er maar één in het dorp die Quirijn Willemsen heet. 'k Mag me al heel sterk vergissen, maar de twee letters Q. W. in de hoed, zeggen nu voldoende. Nou gaat me ook meteen een licht op, waarom die lui 's nachts wel buiten mogen. Die hebben natuurlijk een of ander papier van de Duitsers, net als onze dokter. En dan mogen ze wel op straat."

„Om te stelen zeker, omdat hun porties vlees ook niet meer zo groot zijn," schampert Dries. „Maar hun verdiende loon zullen ze hebben. Morgen die hoed bij de politie brengen. Morgen maar eens werk maken van dat zaakje. Dan weten we meteen wie zijn bondgenoot is. Wat zal em dat spijten, zeg. En 'k heb een sterk vermoeden, dat hij ook wel zal beseffen, waar hij die hoed heeft achtergelaten. In elk geval heeft de politie morgen wat te doen."

„Als ik jou was, liet ik dat zaakje nog even of voorgoed met rust. 't Is heel kwaad werk, om met dat soort mensen heden ten dage te gaan rechten. Je trekt toch aan het kortste eind. Ze hebben zo oneindig veel voorrechten, dat wij daar niet tegenop kunnen. Bovendien: Geen slapende wolf wakker maken. We moeten zo min mogelijk volk op het erf hebben."

„'s Nachts vooral niet, vrouw. Dit is toch al te gortig. Dat heeft die Q. W. vast van de Duitsers afgekeken. Zal ik, zal ik morgenochtend die hoed eens naar vrouw Gillissen brengen en vragen of ze hem in haar winkeltje voor 't raam te koop wil aanbieden? Vast en zeker, dat Willemsen er op af komt."

„Je laat je kunsten maar, Dries. Je zit toch ook al-

tijd vol grappen. Nee hoor, nogmaals: Laat dat hele zaakje maar rusten, we moeten naar bed."

„Maar ga nou nog eens even mee naar buiten kijken vrouw. Dat is jou door de drukte helemaal ontgaan. De hele lucht zit vol lichtkogels. Toe, even in de deur-opening."

„Jij liever dan ik, nachtbraker. Moet je me daarvoor nog van bed houden? 'k Zal dan toch maar even je zin doen."

Twee uur slaat de torenklok, als Dries Verdoorn en z'n vrouw de lucht afturen. Op de weg is het nu stil, maar in de lucht is één onafgebroken gezoem te beluisteren.

„Wat een kleuren, wat een kogels man. En kijk nou toch er es. Kijk, kijk, daar komt wat naar beneden. Oei, nou komt het geloof ik niet meer verder. O kijk nog een. Dat is....."

Beiden zijn ze een en al verwondering. Wat mag dat nu toch zijn, midden in de nacht?

Roekoe — roekoe — roekoe.

„Een parachute vrouw. Een parachute met een duif. 't Lijkt wel een soort doosje waar-ie in zit. Maar waar is nou de andere?"

Roekoe — roekoe, gaat het weer.

De sterke handen van Dries Verdoorn hebben gauw het omhulsel verbroken.

Wat een prachtduif. Moet je dat beest eens zien. Er is ook een briefje bij. Vrouw Verdoorn heeft alles al meegenomen naar de keuken. Ze haalt even haar bril te voorschijn, en leest het bijgevoegde briefje.

„Man, man, niet doen. 't Is levensgevaarlijk! Gauw,

laat de duif maar vliegen en verbrandt de rest.”
„Maar wat is er dan toch vrouw. Laat mij ook maar eens lezen. Och heden, nou zal ik op m'n ouwe dag ook nog Engels en Frans en Duits moeten leren. O nee, pardon, hier staat het in het Hollands.”

„Maar daar doen we niet aan mee man. Ze willen daar in Engeland weten, waar hier in de buurt veel Duitsers gelegerd zijn, waar opslagplaatsen zijn van munitie enzovoort. We moeten dat op een briefje schrijven en oprollen en aan de poot van de duif binden. 't Is levensgevaarlijk, wat ik je zeg. Je speelt met je leven. Als je ze snappen.”

„Je hebt gelijk vrouw. En daarom: vrijheid blijheid, Foetsie met die vogel. Hij mag nu nog terug naar Engeland. Toe, maak gauw even het fornuis aan. Parachute, kistje en briefje fluks opgestookt. Morgenochtend even kijken waar de tweede gebleven is en dan van 't zelfde laken een pak.”

Nog geen kwartier later is alles opgestookt. Maar van slapen komt die nacht heus bij beiden niet zoveel. Saartje?

Ze heeft van dit alles niets, maar dan ook niets gemerkt. Haar beschermers vertellen haar ook niets van wat ze die nacht beleefd hebben.

De andere duif met parachute is nergens te vinden. Dat vindt Dries Verdoorn maar wat fijn. Dat ding zal wel door de wind verder gedreven zijn.

Maar wat heeft Nero vannacht slecht op de baas z'n spullen gepast. 't Wordt hoog tijd, dat er eens een andere hond komt. 't Beest wordt ook al een daagje ouder!

WAT EEN TOESTANDEN.

Zal 't een witte kerst worden?

De meeste mensen geloven het. 't Is buiten zo grauw en af en toe zo donker. De sneeuw kan haast niet uitblijven.

Dán is Boshuizen op z'n mooist. Jongens, dan is het de moeite waard om eens een wandeling te maken door de schone bossen. Dan kun je je hart nog eens ophalen aan de stilte. Tenminste, als die stilte niet af en toe wreed gestoord wordt door Duitse soldaten en legerwagens. Ze maken er toch af en toe wat van hoor. Er zijn al heel wat borden geplaatst met van die nare doodskoppen er op. Verboden toegang voor alle burgers.

Och, de mannen van Boshuizen klagen er al niet eens meer over. Wat zou dat trouwens ook helpen? De Duitsers zijn immers de baas en dan heb je je maar naar hun bevelen te schikken. Ze doen nu eenmaal wat ze willen.

„Ze vernielen meer dan ze goed maken, vrouw.” Voor de zoveelste keer heeft Dries Verdoorn vanmorgen weer eens van nabij gezien, hoe droevig het daarginds gesteld is. Alle mensen, wat een vernielingen. De hei lijkt op sommige plaatsen wel omgeploegd. Die is zo'n beetje oefenterrein geworden voor die Duitse tanks.

Nee, Dries is niet voor z'n plezier geweest. Maar wat doe je, als je met nog wat anderen bevel krijgt om

een paar dagen te komen graven. Maandagmorgen was er bericht gekomen, dat twintig mannen gaten moesten graven in het bos. Eenmansgaten noemden de Duitsers dat. Nou, 't was er fraai naar toegegaan. Ze hadden nog niet eens op halve kracht gewerkt. Alleen als er een Duitser met zo'n lefpet bijstond, hadden ze even flink aangepakt. Maar voor de rest..... Uren hadden ze op hun schoppen geleund, daar in dat bos. Af en toe hadden ze weer eens een paar scheppen gedaan. Maar voor de rest, ho maar! Er was toch telkens een andere Duitser komen kijken. Dat volk nam al heel weinig notitie van de vorderingen der mannen. Als er hier en daar maar een paar gaten waren, vonden ze het allang voldoende. Wat kon de meesten van hen ook de oorlog schelen. Duitsland ging toch langzaam maar zeker verliezen.

Vijf en dertig gulden en een vies stukje worst, een brok kaas en nog een klef brood, dat was die mannen uitgekeerd aan 't einde van de week.

„En daarvoor hebben we nou zo geploeterd” lachte Dries toen hij thuis kwam en het spul op de keukentafel lei.

„Mij niet gezien,” merkte tante Janna op. „We zullen het heus wel kwijtraken. Mensen uit de stad willen het zeker wel hebben. En die komen nog al eens om wat te halen.”

Boshuizen was het oude Boshuizen niet meer.

Dat zagen de mensen elke dag opnieuw weer. In de bossen hoorde je alle dagen het geratel van machinegeweren.

Arme herten en wilde zwijnen! Dat noemden de Duit-

sers nu klopjacht houden. Nee, dan konden de Hollanders het beter! Die speelden een eerlijker spel.

Maar de Duitsers.....

Ze zetten gewoon hun machinegeweren klaar en ieder hert dat langs een der bospaden trachtte te ontvluchten, was er onherroepelijk bij. De ene band patronen na de andere waagden ze er aan. Met de wilde zwijnen was het al idem zo. Het werd in de weken voor kerstmis een complete moordpartij onder de dieren. Wagens vol hout werden er naar de Duitse slachtplaatsen gereden. Nog nooit was er zoveel wild geschoten.

Voor ons blijft er niks over, meenden de bewoners van Boshuizen. En straks is de hele wildstand volkomen uitgeroeid.

Die dagen voor Kerstmis waren droeve dagen voor Saartje Boasson. Ieder bericht van thuis bleef uit. Nooit vernam ze meer iets van haar ouders en oma. Tante Janna probeerde haar wel telkens nieuwe moed in te spreken, maar och, het hielp zo weinig.

Via het Rode Kruis had Ds. Pieters al eens navraag gedaan naar het lot der familie, maar nimmer was er antwoord binnen gekomen.

„Geen bericht, goed bericht meid” zei Dries Verdoorn zo vaak. „Je moet denken: Westerbork zal wel overvol zitten. Misschien hoor je voor oudejaar toch nog wel wat. 'k Zou de moed maar niet opgeven.”

„Westerbork, Westerbork? oom Dries. Zaten ze daar nog maar! Als ik dat wist, zou ik er haast nog een reisje aan wagen. Maar dat gaat nu eenmaal niet. Ze zullen wel al veel verder weg zijn. Ze zullen.....”

En dan kon Saartje meestal niet meer verder. Dan

draaiden haar ogen soms zo vreemd. Net of ze niet verder wilde praten. Net of ze haar grote droefheid maar niet verder wilde uiten.

Nou, het waren erge dagen voor haar hoor. Zeker, ze was geen gevangene, maar veel stappen buiten de deur kon ze ook weer niet zetten. Maar tante Janna was goed voor haar. Die wist nou toch op alles raad. Had ze me daar een hoed voor Saartje gemaakt die haar minstens tien jaar ouder maakte. Maar wat gaf dat? Je zag van d'r haar niets en haar gezicht vertoonde nu ook veel minder de trekken van een Jodinetje. Zo was 't ook als ze die rode zakdoek van oom Dries omgeknoopt had. Dat was alles zo in orde, dat er maar weinig mensen wisten, wie dat vreemde meisje nu toch eigenlijk was.

„Een witte kerst, Saartje!”

Tante Janna wijst naar buiten, waar de eerste sneeuwvlokken vallen.

24 december wijst de kalender vandaag aan. Al dichter en dichter dwarrelen de vlokken naar beneden. Maar tante Janna heeft het nog heel erg druk. Jongens, jongens, wat is ze achter met d'r werk. Ze kan er haast niet doorkomen vandaag. Eerst vanmorgen die heren uit Amsterdam, vanmiddag weer bezoek en dan net voor de kerstdagen. De gootsteen moet nodig nog eens een flinke beurt hebben. Saartje is nog bezig met de kachelplaat te poetsen en onderwijl zingt tante Janna heel zacht:

„Als sneeuw die vers op 't aardrijk nederviel.”

„Wat een mooi vers tante, waar haalt U dat nu weer vandaan.”

„’t Is een van onze Psalmen Saartje. Je weet wel die liederen, die wij in de kerk zingen. Kon je morgen maar eens mee.”

„Mij niet gezien, tante. En morgen is ’t voor ons Joden al helemaal geen feestdag. Nu ja, we doen voor de vorm mee, in Amsterdam namen we dan ook een paar vrije dagen. Maar voor de rest.....”

„Ligt er helaas een deksel op jullie aangezicht Saar. Net als bij zovelen in Boshuizen, want we zijn geen haar beter.”

„’n Deksel? ’n Deksel? Dat zei die Kees Bartels ook, toen hij me bracht. Ik snap dat eenvoudig niet. Het beduidt toch wel wat, omdat U het ook zegt.”

„Ik zeg het niet Saartje, maar het staat in de Bijbel.”

„Dan toch zeker in jullie Nieuwe Testament. Want ik heb het nooit horen lezen.”

„Je hebt gelijk m’n kind, en ik hoop dat je de betekenis ervan nog eens mag verstaan. Zolang jullie de Heere Jezus niet erkennen als de van God gezonden Zaligmaker..... Hè, wat sist er nou ineens zo?”

„Dat komt van mij, tante. Oma zei dat ik bij het horen van die Naam moest spuwen op de grond en nu heb ik het per ongeluk op de kachelplaat gedaan.”

„Viezerd”, bromt oom Dries, die net binnengekomen is en alleen de laatste woorden heeft gehoord.

„Kind, dat je dit op onze kachelplaat doet, is heus niet zo erg, maar wáárom je het doet, is veel erger,” merkt tante Janna op. „Want o, als het morgen toch eens geen kerstfeest zou zijn, dan.....”

„..... dan ging het leven gewoon verder tante Janna. Maak me nou geen dingen wijs, die niet waar zijn.”
„Saartje, als Gods Zoon uit de hemel niet op aarde was gekomen.....”

„Hij moet nog komen, tante. Wij verwachten Hem nog. Mijn oma deed altijd bij onweer het raam wijd open, omdat ze Hem dan verwachtte.”

„En Hij is nooit gekomen hè?”, vult oom Dries aan.
„Maar als 't goed is moet Hij tweemaal komen: Eén keer in Bethlehems stal, maar Hij moet ook in jouw en mijn hart geboren worden, hoor. Dat mochten we elkaar wel toewensen.”

„Kijk nou toch eens.”

Tante Janna schuift het keukengordijntje even opzij.
„Kijk nou toch eens, wat heeft de buurman een haast. Wat moet die ons nou komen vertellen. Plof, daar ligt-ie al in een kuil. Daar heeft-ie zeker met de sneeuw geen erg in gehad.”

„Hij staat al weer op, Janna. Gauw, doe de deur maar open. 't Zal toch geen slecht nieuws zijn?”

„Allemaal naar binnen en zij naar boven,” hijgt buurman. „Toe vlug, er is haast bij en 't hele dorp zit vol Duitsers. En..... en..... de pastorie van dominee Pieters staat in lichte laaie. Mensen, mensen, wat een toestand.”

De buurman hoort op de zolder nog een hevig gestommel, hij begrijpt al waar ze Saartje verstopt hebben. Want dat gaat natuurlijk voor.

Maar de twee boerderijbewoners zijn vreselijk nieuwsgierig.

„Vertel op, vertel op buurman.”

„Nou, zoals ik jullie al gezegd heb: Dominee Pieters is zowat al z'n spullen kwijt. Een uur geleden kwam er een vrachtauto vol Duitsers Boshuizen binnen gereden. Schreeuwen en tieren dat ze deden. Eentje, die een beetje Hollands kon, bulderde dat er voor de derde maal kopspijkers waren gestrooid op de weg. 'n Heleboel auto's hadden lekke banden gekregen. Dat moest gestraft worden. Mens, mens, 'k stond vlak bij, ze gingen zo te keer. Schuimbekken deden ze. Ze zouden die Hollanders wel eens leren. Gras was nog te goed voor ze om te eten. En toen begon de ellende. Bij dominee Pieters werd gewoon de voordeur ingetrapt. Voor straf, wegens het neergooien van kopspijkers, moest dat huis in brand. Een kwartier lang mochten de bewoners er nog alles uitslepen, maar dan was het ook onherroepelijk gebeurd. Nou wij wilden graag helpen, maar wat denk je: verboden hoor. 't Mocht alleen door de bewoners gebeuren. En laat nou mevrouw met griep te bed liggen. Die hebben ze eerst er uit gedragen en bij de bureu gebracht. En toen heeft de dominee met de dienstbode nog een en ander naar buiten gesjouwd. Laat ik maar zeggen gedeeltelijk buiten gegooid. Je zag kleren, stoelen, bedden in de voortuin terecht komen. En de Duitsers? Die stonden er bij te lachten, met het horloge in de hand. Geen minuut langer hoor. Toen droegen ze drie, vier blikken benzine naar binnen. Nu, je kunt het wel begrijpen. Enfin, ga zelf maar eens kijken.”

„Mij niet gezien,” merkt vrouw Verdoorn op. „Hoe was de dominee er onder?”

„Nou, ze moesten hem tussen zich in nemen en zo hebben ze hem naar het kostershuis gebracht. Nu zijn ze nog bezig met alles zoveel mogelijk een plekje bij de mensen te geven. Je moet dat niet uitvlakken zeg, al je spulletjes in de sneeuw. En dat in oorlogstijd.”

„En wat er dan nog niet verbrand is, buurman.”

„Zeg dat wel. Die kast van een pastorie bevatte veel dure spullen. Je weet wel, dominee is een liefhebber van antiek. Voor duizenden guldens is er verbrand. Je zou dat volk. En dan te weten, dat dominee net zo min schuld heeft aan het strooien van kopspijkers, als daar die poot van de stoel.”

„Ze wilden een voorbeeld stellen, buurman. Eén moest het ontgelden, maar 't moet je maar net treffen. We zullen voorzichtig moeten wezen. Er kan voor oudejaar nog heel wat gebeuren.”

„Saartje moet voorlopig maar in d'r schuilhoek blijven. We zullen de avond maar eens afwachten. Ze zit hoog en droog en met een dikke mantel aan, kan ze het daar nog wel even harden.”

Buurman is al vertrokken en laat twee bedroefde mensen achter. Want die familie Verdoorn is een familie die al jaren meeleeft met het wel en wee in de pastorie.

„Zoiets moet je één dag voor kerstmis overkomen!” Tante Janna herhaalt het telkens maar weer. Kon een van beiden maar eens even naar het dorp. Maar daar is nu geen denken aan. O neen, ze zijn hier op de stille boerderij hard nodig. Beter dan ooit dient er ongelet te worden. De vijand slaapt niet.

HUISZOEKING.

De mensen in Boshuizen weten het wel: Vrouw Gillissen uit het kruidenierswinkeltje is een echte kletsert. Je kunt haar nooit één geheim toevertrouwen. Ze vertelt alles dadelijk over. En praten dat ze kan! Daar sta je versteld van. 't Liefst zou ze 's morgens tegen koffietijd de hele buurt bij zich hebben om alle nieuwtjes te vertellen.

Dorus, de vrachtrijder, die wekelijks van de grossiers de verschillende pakjes bij Vrouw Gillissen moet brengen, zegt altijd: Toen de bekken uitgedeeld zijn, heeft vrouw Gillissen twee keer ja geroepen. Je smeert nog eerder een hete oven met boter dicht, dan dat je haar de mond snoert.

Maar dat vele praten is vooral in oorlogstijd toch wel wat al te gevaarlijk. Ook nu neemt ze heus geen blad voor d'r mond. Iedereen weet het: Voor oorlogsnieuws kun je bij haar uitstekend terecht. 't Mag dan wel eens wat onnauwkeurig zijn, maar in grote lijnen stemmen haar mededelingen wel overeen met de feitelijke toestand. Ze weet precies waar de Duitse legers teruggeslagen worden. Ze weet precies waar de Engelse troepen zich bevinden.

Met haar overbuurman Willemsen leeft ze altijd nog op voet van oorlog. Ze kan die man gewoonweg niet luchten of zien. En nu hij bij de Landwacht ¹⁾ is terecht gekomen, haat ze hem nog veel meer.

¹⁾ Organisatie van Hollanders, die de Duitsers hielpen.

„Ze moesten.....”

En daar beginnen haar verhalen.

Nou ze wenst hem alles behalve goeds toe.

De kinderen van Willemsen, daar heeft ze het helemaal niet op voorzien. Die hoeven echt niet voor haar winkelraam staan te kijken, want ze jaagt ze op staande voet weg.

„En dat Jodenkind bij Dries Verdoorn is er tot heden toe nog best afgekomen hè? Jongens, da's een best plekje hoor.”

Ze zegt het druk gebarend tegen een van haar klanten.

„Mens, jij weet meer dan ik. Hebben ze er daar dan ook al een? Maar goed dat mijn buurman het niet weet. Jongens nog aan toe, vertel het maar niet verder vrouw Gillissen. Je weet wel, de muren hebben oren tegenwoordig.”

„Kun je net denken juffrouw Vroon, kun je net denken. Ik dat verder vertellen? Daar ken je me toch al langer voor. Ik kan zwijgen als een pot. Maar 'k wou er alleen dit mee zeggen: Dat meisje daar is tot nu toe de dans ontsprongen, juffrouw Vroon. Ze moet al in maanden niks meer van thuis gehoord hebben.”

„Ze zal de enigste wel niet zijn. Maar kom ik moet aan de was, m'n sop is al heet. Dag hoor.”

„Dag juffrouw Vroon en zoals je gezegd is, niks verder vertellen hoor.”

„Op mij kun je rekenen.”

Maar na een half uur staat juffrouw Vroon op het plaatsje achter het huis al weer druk te redeneren,

met haar linkse buurvrouw. Ze doet erg geheimzinnig en heeft er helemaal geen erg in dat door een kleine kier van het slaapkamerraam Landwachter Willemsen al het nodige heeft opgevangen. De woorden „Joden” en „Dries Verdoorn” zeggen hem al genoeg. Aha zit dat zo. Ja, ja, dat zal er nog bijkomen ook. Jazeker dat is voor die lui een best plekje. Maar ze zal er d'r langste tijd geweest zijn. 't Wordt heus wel eens tijd, dat hij als Landwachter er ook eens eentje van dat vreemde ras aanbrengt. Niet voor niemendal draagt hij z'n uniform. 't Is anders maar een slappe boel hoor, de laatste tijd. Een heleboel Landwachters hebben er al spijt van, dat ze de uniform aan hebben. Maar ja, als je eenmaal a gezegd hebt, moet je ook b zeggen. Hoor die buurvrouw nog eens geheimzinnig praten. Mens, je hebt al lang al teveel gezegd. Dat zaakje is best een onderzoek waard.

Quirijn Willemsen slaat zich op de knieën van blijdschap. Eerst maar eens goed overleggen, hoe hij zal moeten handelen in dezen. Maar ja, hij kent de weggetjes rond dat boerderijtje door en door. Toch... toch... even moet hij weer aan z'n nachtelijk bezoek aan het kippenhok denken. Zouden ze weten, dat hij de dader was? Dat is nu al meer dan een jaar geleden. Zouden ze zijn hoed gevonden hebben? Want daar is-t-ie toch maar sneu van afgekomen. Het gekke van 't geval was, dat-ie er pas na een paar dagen erg in had gehad, dat z'n hoofddekseel kwijt was. Zo gaat het nu als je af en toe maar eens een hoed draagt. Toch was er altijd een vaag vermoeden bij hem overgebleven,

dat dat ding wel eens in het kippenhok van Dries Verdoorn kon achtergebleven zijn.

En nu moet-ie er weer naar toe.

Niet al te lang wachten. Misschien was het dan wel net te laat. Dat gespuis werd telkens weer verplaatst. Raar volkje hoor. Dat hoorde hier in Holland echt niet meer thuis. Adolf Hitler was hun verzorging best toevertrouwd.

Met hoeveel collega's moest je daar eigenlijk nu eens op af? Drie, vier? Of zou twee man genoeg zijn? Dat werd natuurlijk nachtwerk. En er moest vlug opgetreden worden, dat was zeker. Alle getreuzel was uit den boze. Als het kon vannacht nog.

Even haalt Willemsen diep adem. Hè, hè, een hele onderneming hoor in zo'n stille zomernacht. En dat in je eigen dorp. Maar ja, plicht is plicht. Dat hoort er nu eenmaal bij als je de zijde van de Duitsers hebt gekozen.

„Nog zo'n kiespijn Janna.”

„Man, schei uit, 't is om kriegel te worden. 'k Geloof dat die kiespijnpoeders helemaal niet meer werken. En dan morgenochtend er al om vijf uur weer uit. 'k Zal er nog maar eens een nemen. Wat? Is 't nou al half twee. Dan heb ik toch nog wel even geslapen. Kijk nou eens naar buiten man, wat een heldere maanacht 't Is zo waar wat er in de Psalmen staat: En aan des hemels bogen, staat Mijn getuige trouw te schitteren in elks ogen.”

„Jouw kiespijn is al aardig gezakt vrouwtje! Heb je soms nog zin om een nachtwandeling te gaan maken?”

Maar mij niet gezien hoor. De nacht is voor de vleurmuizen. Toe, kom nou maar bij dat raam vandaan. Kruip maar weer onder de wol Janna."

„Dries, Dries, kijk nou er es!"

Janna zegt het zó hard, dat ze even d'r hand voor de mond houdt.

„Jij met je nachtbraken, wat is er nou weer aan de hand?"

Dries Verdoorn zit al rechtop in z'n bed, want de toon waarop z'n vrouw het zegt, maakt hem ongerust. „Dries, Dries, gauw naar boven. Daar in de wei komen drie Duitse soldaten aan. Ze morrelen al aan het tweede hek. Gauw, waarschuw Saartje. Laat ze in d'r schuilhoek blijven en niet op het dak. Dekens verstoppen. Laat niet merken dat er iemand op dat bed geslapen heeft."

Dries Verdoorn is de trap al opgesneld. En daar beneden in haar slaapkamer staat z'n vrouw met open ogen te bidden. Ze heeft het gordijn wat dichtgeschoven. Als ze boven op zolder gestommel hoort, begrijpt ze al dat er hard gewerkt wordt om de boel gereed te hebben. Ja, ja, dat zijn Duitsers. Nu zal 't er op aankomen. En weer vouwt vrouw Verdoorn de handen en even flitst het door haar heen: Verbergt de verdrevenen, meldt de omzwervende niet.

„Heere, help!"

Meer kan ze niet zeggen. Want nu lopen ze al naar het derde hek. Dat prikkeldraad schijnt toch wel erg lastig te zijn. O kijk, nu komen ze recht op het huis af. Dries staat al naast z'n vrouw en zegt maar steeds:

„Je niet dadelijk melden hoor, net doen of we in diepe rust zijn. Boven heb ik de zaak aardig goed voor elkaar.”

Drie mannen staan bij de appelboom druk gebaren te maken. Maar Nero is er ook nog. Hij begint hevig te blaffen. Ook hij heeft gemerkt dat er onraad is.

De gordijnen van de slaapkamer heeft Dries nog net kunnen dichtschuiven. Maar goed ook, want er wordt het allereerst op dat raam geklopt. 't Is niet mis. Tegelijk bonkt men ook hevig op de voordeur.

„Ga jij naar Dries. Ik ga naar de keuken. Denk er om dat kleine raampje openen.”

Weer wordt er heel hard geklopt en alvorens Dries Verdoorn het kleine raampje opent, roept hij heel hard: „Even geduld buurman, de knip zit ietwat vastgeroest.”

„Open de deur, of we trappen hem in. Is me dat een laten wachten.”

Janna is er ook bij gaan staan en als haar man de zware deur opent, staan er twee mannen al spoedig in de gang.

„En nou mee naar de keuken en licht aan alsjeblijft.” Willemsen geeft de toon aan en is al naar de kamer gestormd.

„U zei: In de keuken, Willemsen?” zegt Dries Verdoorn heel bedaard. „Dan moet u hier zijn.”

„Kamer of keuken, kan me niet schelen. Maar vertel op waar is dat Joodse gespuis. Er moet hier zo iemand zijn.”

„Hier is niemand” zegt de vrouw heel kalm. „Maar voor U verder gaat, Willemsen, zal ik U even de hoed

geven, die U een jaar geleden ongeveer, in 't kippenhok hebt achtergelaten? Het is wel jammer dat U daar nooit om bent gekomen."

En alsof het de gewoonste zaak van de wereld is, haalt vrouw Verdoorn uit een van de dozen onder in de keukenkast de hoed van de kippendief.

„Asjeblieft Willemsen. Uw moeder zou zo zeggen: Eerlijk duurt het langst. Het is uw wettig eigendom.” Willemsen? Z'n gezicht lijkt wel een vuurboei! En z'n collega naast hem kijkt hem met zulke ogen aan, alsof hij zeggen wil: Wat moet ik nou toch van je horen? Dat potige wijfje zet je maar lelijk schaakmat. Buiten klinken voetstappen in het grint.

„Allo mannen, wat zitten jullie te klessineren. Hebben jullie dat Joodse troeltje al? 't Is toch zeker niet om een hoed te doen? Zeg op lui, waar is ze?”

„Er is hier geen Jodinnetje mensen. Maar hier was wel Willemsen z'n hoed. Daar heeft-ie recht op.”

„En we zullen ze hebben.”

„En ze is hier niet.”

Vrouw Verdoorn wijst naar drie vier kanten.

„Dat wordt een zoekplaatje mannen. Dat kan echt nachtwerk voor ons worden. Wat zeg jij er van Willemsen?”

„We moesten alles maar eens gaan onderzoeken. Ik houd wel van dat spuurwerk. Alleen Verdoorn, 't kan je centjes kosten, want als we dat grondig moeten doen zal er heel wat gebroken moeten worden. Is hier geen Joods meisje?”

„Hier is geen Joods meisje. En weer wijst vrouw Verdoorn naar zowat alle kanten. En als U nu be-

Hij springt op een van de stoelen en grijpt die vette worsten van de spijkers (blz. 86).

denkt dat ik pas schoongemaakt heb, zult U wel begrijpen dat ik op dat gebreek niet erg gesteld ben."

„Kunnen we het afkopen voor drie worsten? Onze tong is ook niet van schapenleer."

„Hier valt niets af te kopen mensen."

„Dan zullen we meteen het breekijzer er maar inzetten," buldert een roodharige Landwachter. „Ik zie het al: schotten en schuilhoeken genoeg. Maar allo, nog eenmaal: Drie worsten of dat."

„Hier valt niet te ruilen heren. Recht is recht. Maar met het oog op mijn vrouw, die ook al een dagje ouder wordt, zou ik zo zeggen: Spaar ons dat ongemak, gun ons nog wat nachtrust, dat is ons wel drie worsten waard."

„Accoord van Putten."

En dat roodharige Landwachtertje is zo brutaal als de beul. Hij springt op een van de stoelen en grijpt drie vette worsten van de spijkers.

„Afspraak is afspraak. Ik zou zo zeggen: Ajuus en welterusten."

„Van 't zelfde mijne heren, van 't zelfde."

Nog nooit heeft de baas de deur zo hard dicht gedaan. 't Klinkt gewoonweg door heel het huis. Bij het schijnsel van de maan zien de twee in de keuken ze in het weiland verdwijnen.

„Zo zijn onze manieren, vrouw."

„Zeg dat wel man. Wat een hoed toch al niet kan doen. Zag je hoe hij zich schaamde? Dat is Saartje d'r behoud geweest. Geloof maar dat het anders niet met zo'n sisser was afgelopen. Dat is me wel drie worsten waard. Al met al toch erg onprettig bezoek. De Heere

heeft het alles wel gemaakt man. Zou Hij het niet waardig zijn er voor gedankt te worden?"

„Maar dan hoort Saartje er ook bij. Kom laten we haar gauw deelgenoot maken van onze blijdschap.”

De klok heeft al half drie geslagen, maar nog zitten ze in de keuken bijeen.

Tante Janna heeft het hoofdstuk van de omzwerende en de verdrevene al opgezocht en haar man leest het met z'n heldere stem eerbiedig voor.

„Saartje, Saartje dat geldt ook jou. Jij bent die omzwerende, jij bent die verdrevene. Mocht je nu ook eens dat omzweren van God moede worden kind.”

Dan doet oom Dries nog een kort gebed en om drie uur ligt alles weer op bed. Van slapen komt niet veel meer. Ze liggen maar te hanewaken. Op de aanrecht in de keuken ligt nóg de hoed met de letters Q. W. er in. Een stille getuige van wat hier 's nachts zich heeft afgespeeld.

Een week lang is Saartje bij buurman gelogeerd. Oom en tante Verdoorn willen de zaak eens even afkijken. Zal dit alles zich herhalen? Men moet in deze dagen ook op al het mogelijke voorbereid zijn. Dat hebben ze vannacht weer gezien. Waar kiespijn al niet goed voor wezen kan!

DE LANG VERWACHTE DAG.

„Eén aardappel baas, meer vraag ik U niet.”

En het tengere meisje steekt haar hand naar oom Dries uit, net alsof ze er niet aan twijfelt, of wat ze vraagt zal ze wel krijgen.

„Ja ja, maar de aardappels groeien mij ook niet op de rug meid. Je bent nu haast al de twintigste geloof ik. Waar kom je vandaan?”

„Utrecht mijnheer, Utrecht. En m'n zusje is onderweg gestorven. Ze kon niet meer. Maar ik moest verder.”

„Kind, toch nietwaar?”

„Heus waar mevrouw, m'n oudste broertje is dadelijk naar huis gegaan. 'n Dokter heeft gezegd dat ze niet meer leefde. Hij heeft ook een briefje voor m'n moeder meegegeven. Maar ik moest verder.”

„Heb je dan geen vader meer?”

„'k Hoop van wel, mevrouw. Al een half jaar niks meer van gehoord. Zomaar opgepikt van de straat en naar Duitsland gebracht. ”

„Kind, kom dadelijk binnen. Je hebt m'n hart gestolen. Wat erg, wat erg.”

Het bleke, magere meisje heeft al een plaatsje gekregen vlak bij het raam en smult van de heerlijke romige melk die tante Janna haar voor zet.

„Hoe oud was je zusje?”

„Zeven jaar mevrouw. Ze was eigenlijk al ziek toen

we weggingen. Moeder wou haar eerst wegbrengen naar de een of andere boer, maar dat kon ze niet meer. Toen heeft m'n oudste broer haar in de wagen gezet. Onderweg hebben we telkens om een beetje melk voor haar gevraagd, maar de meeste mensen waren keihard, die lieten ons maar praten. Ze zeiden dat er al zoveel van zulke kinderen aan de deur geweest waren. Eergister mochten we ternauwernood in een hooiberg slapen. Die nacht heeft m'n zusje vreselijk geïjld. De boer was zo boos dat hij ons al vroeg in de morgen wegstuurde. Hij had geen oog kunnen toedoen, de hele nacht."

„Wat een onmens!”

„Saartje zegt het zo hard, dat het meisje zich even stilhoudt.”

„En toen we weer bij een dorpje kwamen, vertrouwde m'n broer het niet meer. Ze lag zo met d'r oogjes te draaien.”

„O kind, hou op.”

„Net zolang tot we haar ademhaling niet meer hoorden. Toen hebben we maar een dokter opgezocht. Te laat.”

„Ja, net te laat m'n kind. En als jij het nu eens was geweest, wat dan? Zou het dan niet erg voor jou geweest zijn?”

„Zonder een nieuw hartje wel, mevrouw. Maar als ik zo had mogen sterven als oma, nou dan hoefde ik niet bang te zijn.”

Saartje zit met open mond te luisteren als het meisje over háár oma aan het vertellen gaat.

„O mevrouw, ze zei dat de Engelen al gereed stonden

om haar in de hemel te brengen. We hebben allemaal rond oma's bed gestaan, tot ze er niet meer was. Ze had het maar over de Heere Jezus. Die had ze zo....." Meer kan het kind niet meer zeggen want Ko van de buurman rukt zo wild de deur open.

„Buurman, buurvrouw, mensen allemaal de schuilkelder in. De Duitsers gaan vertrekken, de Canadezen zijn al vlak bij Boshuizen, maar er kan misschien nog hevig gevochten worden.”

Ko is nog niet uitgesproken of de eerste granaat suist door de lucht en ontploft ergens in het weiland.

Ze laten zomaar alles staan en rennen naar de schuilplaats, die Verdoorn al een poos geleden in gereedheid heeft gebracht. Allemaal pakken stro.

Ko is ook al meegehold, maar als het vijf minuten even stil is, waagt hij toch maar de tocht naar huis.

„Je laten vallen, hoor Ko,” roept buurman hem nog na. „Zoek desnoods een greppel op.”

Nu dat is wel nodig, want weer is de lucht vervuld met het gieren van een granaat.

„'t Gaat er op of er onder vrouw. Zit je nog al goed? En jij, Utrechts meisje, durf je wel bij ons te blijven?”

„Jawel baas, 'k zal U en uw dochter wel goed vasthouden.”

Even moet Saartje toch lachen. Zou ze werkelijk zoveel op haar oom gelijken? Nu, ze ziet er wel echt boers uit. Tante heeft haar de laatste tijd wel geleerd hoe ze zo min mogelijk op een stadskind moet gelijken.

„We maken van jou een echte boerentrien hoor. Dat is in ons aller belang.”

't Is tante best gelukt. Het misstaat Saartje ook niet. Alleen die ietwat kromme neus zou haar nog wel eens kunnen verraden. Maar wie denkt daar nu nog aan. Hun aller leven is in gevaar. Hoor eens wat een leven. Als dit niet in Boshuizen is! Of zou het nog verder af zijn?

Zou.....

Ooms horloge wijst tien uur in de morgen aan.

Dat kan me nog een lange dag worden zeg. Tante heeft eigenlijk helemaal vergeten om eten mee te nemen. Oom belooft echter, dat hij daar wel voor zal zorgen.

Weer gieren de granaten door de lucht. Maar ze schijnen nu veel verder tot ontploffing te komen.

Dan is het wel een half uur stil.

„Leve de Willemien!”

Weer staat Ko voor hen, hard zwaaiend met de vlag. „Mensen, ze zijn weg. Ongeruimd is netjes. Broer Piet is zojuist in Boshuizen geweest. De tanks van de Canadezen staan voor de kerk. Piet heeft de eerste echte sigaret al van ze gehad. Nou, ik heb m'n boodschap gedaan. Gegroet hoor.”

In de schuilkelder?

Ze kunnen het haast niet geloven.

Saartje roept maar aldoor: „Dan ga ik vandaag nog naar Amsterdam, daar wil ik meer van weten. Ik wil, weer vrij in de Jodenbreestraat rondlopen.”

„Al is Boshuizen bevrijd, daarom Amsterdam nog niet, Saar. De Duitsers geven zich zo maar niet overal

tegelijk over. Kilometer na kilometer moet ons land bevrijd worden.”

„Maar voor ons is het dan zover.”

Buurman staat voor de opening van de schuilplaats en zegt op ernstige toon:

„’t Heeft Boshuizen nog drie inwoners gekost. En raad eens wie een eind aan z’n leven gemaakt heeft? Die Landwachter Willemsen. Ze hebben hem in z’n schuurtje gevonden. Opgehangen!”

„Net goed,” sist Saar. „Hij gunde mij het leven niet, maar zelf is hij het die deze dag niet meer mocht beleven.”

„Spreek zo niet, kind. Laat alle haatgevoelens verdwijnen. Laten we bedenken welk groot voorrecht ons de Heere verleend heeft.”

Tante Janna zegt het zo ernstig, dat Saartje haar mond wel moet houden.

„’t Is een rare plek mensen, maar laten we hier bij deze schuilkelder nu maar eens een Psalm aanheffen: Geloofd zij God met diepst ontzag.”

„Da’s waar, meent buurman. Geen passender Psalm dan deze. Maar dan moet ik naar huis hoor.”

Ze zingen het met tranen in de ogen.

„Vanavond een korte kerkdienst,” komt Ko al weer vertellen. „Om half acht dankdienst voor de Bevrijding.”

„Daar wil ik nu eens bij zijn,” roept Saar. „O, als ik nu toch vrij ben. Nu hoop ik gauw.....”

„Laat dat nog even met rust meid. Komt tijd, komt raad. Je zult in deze moeten afwachten. Het Utrechtse

meisje zal ook voorlopig niet naar huis kunnen.”
„Dat wordt vanavond een volle kerk mensen. Wat een wonder dat er geen dakpan is getroffen en geen koe of kalf één scherf heeft gehad.”

Oom komt zo blij terug dat tante de opmerking maakt:
„Dan doe je vanavond een extra gift in de collectezak.”

„Was ik al van plan vrouw. En dit kind zal ik naar Utrecht brengen, met een flinke boel eten hoor. We kunnen het nu wel missen.”

'n Avond om nooit te vergeten.

Heel Boshuizen is op de been om de Bevrijding te herdenken.

Saartje loopt naast tante Janna de kerk frank en vrij binnen. Al haar angst is verdwenen. Maar toch is er nog geen blijde trek op haar gezicht. Haar familie zie je.

Gek is dat. Iedereen weet wie ze is en toch hebben ze haar nog nooit gezien.

„'t Jodinetje uit Amsterdam,” wordt er zacht gefluisterd.

De koster heeft haar een best plekje toegewezen. Vrouw de Weerd zal ook nu wel niet komen. Ze kan daar dus gerust zitten.

Die avond komt vrouw de Weerd echter wel. Ze werkt weer geducht met haar ellebogen. En als ze bij de bank komt waar Saartje zit, zegt ze bits: „Da's mijn plek zwarte moluk, da's mijn plek.”

„De koster heeft me hier gezet mevrouw.”

„Ik zeg je: 't Is mijn plek. En d'r af.”

Vrouw de Weerd praat zo hard, dat de halve kerk het wel hoort.

Saartje krijgt al van twee drie vrouwen een plaats toegewezen. Een nog veel betere.

Dat zoiets in de kerk mogelijk was, nee dat had ze nooit kunnen denken. Wat een zelfverzekerd, recht-hebbend mens. Paste dat nu om in een ure als deze zo op te treden. Waren de christenen nu zo? Dan was tante Janna toch wel heel anders.

Dominee Pieters heeft nog nooit zo ernstig gesproken als deze avond. Zeker er was vreugde in z'n hart, maar deze middag had hij gestaan aan de groeve van drie zwaar verminkte inwoners van Boshuizen. Dat zette wel een domper op een ure als deze.

De Heere heeft grote dingen bij ons gedaan. Dat was de tekst. Saartje begreep wel niet alles, maar mede door de vele gesprekken met tante Janna, kon ze tóch wel een heleboel volgen.

Maar toch die twijfel, zie je.

Want als dominee het bij het rechte eind had, dan was haar familie abuis. Dat wilde ze voor geen duizend werelden. Oma wist het vast veel beter dan dominee Pieters.

De twijfel knaagde aan haar hart.

Die avond lag er een snikkend Jodinnetje met haar hoofd op de keukentafel.

„Tante, wat is er nu waar?”

„Dat wij allemaal leugenaars zijn van nature, kind. Niemand uitgezonderd. Vraag maar aan de Heere of Hij je dat leren wil.”

„Maar dan..... dan moet ik alles loslaten tante. Mijn familie zal me.....”

„Ik moest ook veel loslaten kind. Doch dan geeft de Heere nog veel meer terug. Wil dat nooit vergeten.”

Die avond kan Saartje de slaap maar niet vatten.

Ze denkt aan zovele dingen, dat haar hoofd er van bonkt.

Zou het dan toch zijn, zoals tante zei.

Mocht ze daar nog eens achter komen.

DE OMMEKEER.

Juli 1945.

Door de straten van Amsterdam loopt een ietwat nerveus meisje. Ze is op zoek naar enkele bekenden. Tante Rie heeft haar een paar adressen opgegeven waar ze maar eens informeren moet.

Ach, 't valt haar zo bitter tegen. Op de meeste plaatsen is het: Neen, ons niets bekend. Even blijft ze voor een winkel staan waar al weer wat dag- en weekbladen te koop zijn. Even kijken wat die dichter nou weer op papier heeft gezet.

Ze leest:

AMSTERDAM, GEDENK DE GEVALLENEN.

Ze lopen niet meer in de Leidsestraat.
De grachtenstad werd door hun sterven kleiner.
Vaak zag hier iemand om en zei: Daar gaat
Professor Bonger, Boekman of Gert Schreiner.

Wanneer de stad herleeft, gedenk de doden!
Besef het diep, de onherstelbre rampen,
Lex Althoff, Gerrit van der Veen, de Joden
De velen, doodgeranseld in de kampen.

„Da's waar, da's waar.” Saartje zegt het zo hardop, dat een paar voorbijgangers haar ietwat vreemd aankijken.

De gevallen van Amsterdam! Daar hoort ook haar familie bij. Tot nu toe is alle nasporing tevergeefs geweest. En ze heeft al wat bureaus afgelopen. 't Was

overall hetzelfde: Vermoedelijk omgekomen in een der kampen.

Maar dat vermoeden zal nu al wel zekerheid zijn. Ze kan het wel nagaan uit alles dat ze vader en moeder en oma nooit meer zal zien. Is het daarvoor nu Bevrijdingsdag geweest? En toch..... Diep in haar hart stelt ze zich telkens de vraag: Waarom zij dan wel en ik niet? Waarom heb ik enkele jaren zo heerlijk op die boerderij kunnen vertoeven? Waarom hebben de Duitsers mij met rust gelaten en is al dat leed en ellende haar verdere familie overkomen? Hoe vaak was ze al niet naar de Jodenbreestraat geweest. Ach, alles was zo heel anders dan een paar jaar terug. Ze had er geen bekende gezichten meer gezien. Dat was voorgoed voorbij.

Tante Rie, die haar eenmaal naar Boshuizen had gebracht, was wel reuze goed voor Saartje. Maar toch, ondanks alles miste ze in dat huis wat. En dat waren de gesprekken van tante Janna. Zeker, tante Rie liet haar d'r gang wel gaan, maar daar bleef het ook bij. 's Zondags, dan waren het de moeilijkste dagen. Dan nam tante haar soms mee naar het Vondelpark en ook wel eens naar de schouwburg.

„Dat geeft wat afleiding, meisje,” placht tante dan te zeggen. „Kom, je piekert te veel. Je denkt natuurlijk altijd weer aan je ouders.”

Dan dorst Saartje nooit ja of neen te zeggen. Zeker ook aan hen dacht ze wel, maar nog veel meer was ze bezig met de dingen van de Bijbel. Gek was dat. Jaren geleden wilde ze niets van dat boek weten. Als er aan tafel door oom Dries gelezen werd, zat ze meestal

naar buiten te turen. Hoe alles zo veranderd was kon ze eigenlijk zelf niet zeggen. Bij haar heengaan naar Amsterdam had tante haar een Bijbeltje meegegeven. O, de eerste dagen had ze er niet in willen lezen. Ze had ook wel andere dingen te doen.

Hoe langer hoe meer echter was ze er toe gekomen om te gaan lezen. Zou dat nu komen omdat er bij tante Rie nooit uit de Bijbel werd gelezen? Dat zou ze een poos geleden juist zo fijn gevonden hebben. Nu niet, nu ging ze het als een gemis voelen.

Toen, op een avond was er iets gebeurd, wat Saartje wel nooit vergeten zou. Tante Rie was uit en zij moest alleen thuisblijven. Het grote lege huis beangstigde haar eigenlijk een beetje. Het maakte haar onrust nog groter. En daarom was ze er vanzelf toe gekomen om weer eens dat Bijbeltje ter hand te nemen. Ze zou maar eens lezen waar het open viel. Zo ongemerkt was haar oog gevallen op Psalm 32. Toen ze bij het negende vers gekomen was, leek het net of ze niet meer verder kon.

„Weest niet gelijk een paard, gelijk een muilezel, 't welk geen verstand heeft.”

Verder lezen was onmogelijk. Wat een tekst. Tranen waren er op het Bijbeltje gevallen. Telkens maar had ze uitgeroepen: „Ja Heere, zo ben ik nu, dat is mijn beeld. Ik heb U nu al zoveel jaren tegen gestaan. En de slagen die U me toebrecht, hebben me niet nader tot U gebracht. O Heere, maak toch dat ik uit dit huis kom.”

Toen tante Rie weer was thuisgekomen had ze dadelijk gezien dat er met haar pleegkind iets aan de

hand was. Zeker weer het oude kwaaltje: Teveel gepiekerd en teveel nagedacht over vroeger. Ze moest weer eens nodig wat afleiding hebben.

Die zondag daarop was Saartje met geen mogelijkheid mee te krijgen naar de schouwburg. Ze had zoveel gezegd tegen tante, dat deze tenslotte had gezzgd: „Kind jij bent zielsziek, daar zijn geen kruiden voor gewassen. Jij hoort hier niet meer in mijn huis. Jij gaat precies eender spreken zoals mijn grootmoeder jaren geleden sprak. 'k Zal trachten voor jou weer een plekje ergens in Boshuizen te krijgen.”

Toen was weldra de dag aangebroken dat Saartje voor de tweede maal naar Boshuizen reisde. Nu niet op stiekeme wijze. Neen, tante Rie bracht haar er overdag heen. Tante Janna, die de laatste tijd erg sukkelde, had met vreugde de brief ontvangen. Zo'n prima helpster kon ze best gebruiken. Hoe eer hoe liever. Dat was me een hartelijke ontvangst geweest. Vanaf die dag noemde ze oom en tante vader en moeder.

Wat was dat een aangename tijd. Dominee Pieters kwam wekelijks aan huis om Saartje uit de Bijbel te onderwijzen. En de gesprekken, die ze met haar stiefmoeder had, waren onvergetelijk. O, nu pas zag Saartje wat ze altijd versmaad had.

„Kind, kind, placht de boer dan te zeggen, wat zat je toch verstrikt in die Jodengodsdienst.”

„Was ik daar maar helemaal van bevrijd Va”, zei Saartje dan meestal. Mocht ik nu maar geen rust hebben, aler ik de Heere Jezus tot mijn deel heb.”

Dat hoopten haar beide pleegouders ook.

HET GROTE NIEUWS.

Vrouw Gillissen vertelt het grote nieuws aan ieder die 't maar horen wil. En ze doet zo geheimzinnig, net of niemand het eigenlijk weten mag.

„Heb je 't al gehoord!”

„Raad nou toch er eens wie er verkering heeft? Vertel het nog maar niet verder hoor. 't Kan best nog eens uitraken. Mensen mensen, ze moeten al samen op de foto staan ook, maar ik zeg maar zo: Samen op een prentje is spoedig aan een endje. Mij niet gezien hoor. Waar die Kees van de dominee toch zin in heeft. Moet-ie nou persé zo'n zwart raafje nemen? 't Is nogal een verschil zeg: Hij blond en die Saartje zo zwart. En dan nog zes jaar ouder. Mens mens, waar heeft die Kees nou toch zin in. Mijn man heeft wel gelijk gehad, die zei altijd: „Liefde is blind en Gijs had één oog.”

Zo ongeveer praat vrouw Gillissen tegen alle klanten die het maar horen willen. Ze kan d'r verhaal al wel dromen. En telkens fantaseert ze er nog weer het nodige bij.

„Vrouw Gillissen heeft weer praatstof,” zeggen de mensen van Boshuizen, die dat hele geval van Kees en Saartje nogal rustig opnemen.

Waarom zou dit ook een uitzondering op de regel zijn? Waarom zouden Kees en Saartje elkaar niet mogen liefhebben?

„En vrouw Verdoorn is zo zenuwachtig,” vertelt de winkelierster er bij. „Toen ze het de eerste dag hoorde, was ze 's avonds zo zenuwachtig, dat ze twee keer dezelfde koe ging melken. Ja, ja, die raakt spoedig d'r hulp kwijt.”

Inderdaad, er is liefde ontstaan tussen Kees en Saartje. 't Is zomaar ineens opgekomen bij Kees. Sinds Saartje 's zondags zo trouw ter kerk kwam, had Kees haar niet meer kwijt gekund. Ze waren het op zekere avond roerend eens geworden. Nu, dat was als een lopend vuurtje door het dorp gegaan. Toen het tweetal in het openbaar hun eerste wandeling had gemaakt, waren er heel wat gordijntjes weggeschoven.

„'t Is geen paar of 't lijkt elkaar,” zei vrouw Gillissen, toen ze het tweetal voor 't eerst gezien had. „Waar die Kees toch zin in had. En dat terwijl er voor hem toch ook heus wel iets anders te vinden was.”

Maar de ouders van Kees dachten er heel anders over. Vooral dominee was er zeer mee ingenomen, sinds hij wist wat er bij Saartje leefde. Geen trouwer catechisant dan zij .

Eén en al aandacht als er door hem uit de Bijbel een en ander werd verteld. Bovendien bleek het al meer en meer dat Saartje ook een handige huisvrouw zou worden. Wat wist ze aan te pakken op de boerderij. Niets te heet of te zwaar.

„We zullen aan haar missen vrouw,” zei Dries Verdoorn telkens weer. „Geloof maar vast dat die twee

spoedig trouwplannen hebben. Kees heeft nu eenmaal een vaste betrekking, hij is al vijf en twintig. Als er een huis vrij komt, vliegt ons vogeltje de kooi uit." Dit had Dries goed bekeken.

Anderhalf jaar later, was het zover. De directeur van het bedrijf waar Kees als boekhouder werkzaam was, bood hem zomaar een leegstaande bovenwoning aan. En toen was het komend huwelijk het onderwerp van de dag in Boshuizen.

Zouden er veel Amsterdammers komen? Zouden er nu misschien ook nog wat Joden en Jodinnen komen? 't Zou misschien wel een vreemde trouwstoet zijn.

Vrouw Gillissen ziet nog allemaal leeuwen en beren op de weg. Zou dat nou echt wel goed gaan? Zou die Saar nou echt zoveel voelen voor Kees? Zoveel dat ze met hem door het leven zou gaan. Of... of... gold het hier misschien: Als de bruid is in de schuit, is 't met de beloften uit.

Ze moest dat zaakje maar eens achterna kijken!

„Bruid en bruidegom, familie en gemeente, ge vindt de woorden van de tekst voor deze blijde ure opgetekend in het Woord des Heeren en wel in Ruth 3 vers 11b, alwaar we lezen: Want de ganse stad mijns volks weet dat gij een deugdelijke huisvrouw zijt.”

Stampvol is de kerk. Zo vol, dat de koster nog tientallen stoelen er bij moet zetten.

„Wat moet dominee daar nou van zeggen,” fluistert vrouw Gillissen zacht tegen haar buurvrouw.

Nu dominee Pieters heeft er het nodige van gezegd. Ook voor hem is het een feestdag en voor zijn vrouw

niet minder. Aan de zijde van Kees zitten Janna en Dries Verdoorn. Ze staan hun stiefdochter gaarne af aan Kees, wel wetend dat hij een goede vrouw waard is.

En als de kerk, na ruim een uur leeg stroomt, hebben honderden mensen het bruidspaar en de familie de hand gedrukt.

Bijna heeft de laatste het gebouw verlaten als de organist alle klavieren van het orgel openzet en het door de kerk laat galmen:

Hen tellen als in Isrel ingelijfd,
En doen de naam van Sions kinderen dragen.

Kees Pieters en Saartje Boasson gaan het leven samen beginnen.

INHOUD

	blz.
Nacht over Amsterdam.	3
In 't vreemde huis.	10
Weer verhuizen.	18
„Het moet Dries”.	25
Onrust in Boshuizen.	30
Op reis.	37
De eerste avond.	48
Een gesprek.	57
De verloren hoed.	64
Wat een toestanden.	70
Huiszoeking. , ,	78
De lang verwachte dag.	88
De ommekeer.	96
Het grote nieuws.	100